

HARP TARİHİNİN ETÜDÜ VE HARP TARİHİ YAZIMINDA YÖNTEM

Doç.Dr. Osman YALÇIN

Rumeli Üniversitesi

osman.yalcin@rumeli.edu.tr

ORCID: 0000-0002-6259-6490

Öz

Ordular görevlerinin bir gereği olarak barış şartlarında harbe hazır olmak için yoğun bir faaliyet içinde bulunurlar. Harbe hazırlık sürecinde geçmişte edinilen tecrübeler önemli bir yere sahiptir. Planların yapılabilmesi, milli doktrinlerin oluşması için askeri kültür ve harp tarihi yazımı büyük bir önemi haizdir. Bu tecrübelerin yazılması barış şartlarındaki ordu faaliyetini de kapsıyorsa askeri kültür tarihi olarak tanımlanırken, yalnız harp ve muharebeleri kapsıyorsa harp tarihi olarak tanımlanmaktadır.

Bilimsel olarak harp tarihi yazmanın ve harp tarihini araştırmanın yöntemi tarih metodolojisine yakın olmakla birlikte kendine özgü bazı farklılıkları bulunmaktadır. Türk milleti, tarih yapan köklü milletlerden olması sebebiyle oldukça zengin bir harp tarihine sahiptir. Harplerde kendine özgü yöntemler geliştirerek taarruz, savunma ve başarılı geri çekilme uygulamaları yapan yetenekli subaylar yetiştirmiştir. Türk ve dünya askerlik tarihine katkı sağlaması ve gelecekteki harplerde uygulayıcılara kolaylık sunması açısından bu uygulamaların bilimsel yöntemlerle incelenmesine ihtiyaç vardır.

Anahtar Kelimeler: Türk Harp Tarihi, Strateji, Türk Hava Gücü, Taktik, Moral değerleri, Silahlı Kuvvetler.

STUDY OF WAR AND METHOD IN WRITING WAR HISTORY

Abstract

Armies, as required by the very nature of their mission, try hard to be ready for combat in peace time. Past experiences have an important place in the combat readiness process. Writing of military culture and war history is of great importance to make planning and to create national doctrines. Writing of these experiences is defined as history of military culture providing that it covers army activities during peacetime and as war history if it only includes wars and combats.

Though the method of writing and researching war history is, scientifically, similar with the methodology of history, it has distinctive differences. Turkish nation has a rich war history since it is one of the old and well known nations. It has trained qualified officers who prepare

successful attack, defense and withdrawal practices through distinctive methods during wars. There is a need to study these practices through scientific methods to contribute to Turkish and global military history and facilitate the process for practitioners in future wars.

Keywords: Turkish War History, Strategy, Turkish Air Force, Tactics, moral values, Armed Forces

GİRİŞ

Tarih bilimi metodolojisi ile kendine mahsus yöntemleri olan bir disiplindir. Zaman içinde insanlığın ilmi olan ve günümüze intikal eden verilerin, tenkit edilerek yorumlanması esasına dayanmaktadır (Kütükoğlu 1991: 1). Telakkisi ve gelişiminde rivayetçi, öğretici ve araştırmacı bir gelişmenin ürünüdür. Tarih disiplinler arası bir bilim olarak; felsefe, sosyoloji, iktisat, antropoloji, sanat tarihi, coğrafya, paleografya, diplomasi, epigrafi, nümizmatik, mühürler, şecereler, takvimler ve yer adlarından yararlanır. Kaynakları; sözlü yazılı, çizili, sesli ve görüntülü olabilmektedir (Kütükoğlu 1991: 1-14).

Tarih yazımında uygulanan yöntemler askerî ve harp tarihi yazımında da uygulanmaktadır. Ancak harp tarihi yazımının birçok bakımdan farklılıkları vardır. Genel olarak tarih çalışmalarında benzer yollar izlenirse de kurgusal olarak askerlik sanatının doğasından kaynaklanan farklılıkları bulunmaktadır. Askeri kültür tarihi konu ve kapsamına göre daha geniş ve barış şartlarını da kapsamaktadır. Askeri kültür tarihi, harp ve muharebelerin tarihini kapsamakta olduğundan etki alanı daha geniştir.

Kavramların doğru anlaşılması kapsamında savaş (harp) ve muharebenin ayrımının bilinmesi gerekir. Muharebeler harp içinde cereyan eden ve harbin hedefe ulaşmasına hizmet eden araçlardır. Harpler daha geniş kapsamlıdır. Çanakkale Muharebeleri Birinci Dünya Harbinin, Sakarya Muharebesi de İstiklal Savaşı'nın parçalarıdır. Bu bakımdan muharebe teşkilatlı bir askeri birliğin veya bütünün çarpışması halidir (Erendil 1998: 2). Bazı muharebelerin tarihte bıraktığı izler, milletlerin tarihine etkisi, cereyan ettiği saha ve tarafların ortaya koyduğu performans itibarıyla harplerden daha önemli olabilmektedir.

Harp ve muharebeler, insanlık tarihinin büyük bir kısmında yer alan ve bedelleri itibarıyla büyük yıkımlara sebep olan bir mücadeleler tarihidir. Yapılan analizlerden iki örnek ile konuyu değerlendirmek gerekirse;

“Milattan 3600 öncesinden başlamak üzere, zamanımıza kadar ...292 yıl barış idrak edilmiştir. ...14.531 harp olmuş, bunlarda 3,64 milyar insan telef olmuştur. Zararın parasal değeri ise, 156 metre genişlik ve 10 metre kalınlıkta Ekvatora geçirilen bir altın halkaya eşittir (Erendil 1998: 41).

"Yapılan bir araştırmaya göre, 5.560 yıllık insanlık tarihi boyunca 14.531 savaş meydana gelmiştir. Bunun anlamı, ortalama yaşamış olan 185 kuşaktan sadece 10 tanesinin savaşla tanışmamış olduğudur. Her yıl için ortalama en az 2 savaşın meydana geldiği göz önüne alındığında, insanlık tarihinin adeta savaşların tarihi olduğunu söylemek herhalde abartılı olmayacaktır. Sadece II. Dünya Savaşı'nı takip eden yirmi yıl boyunca 40 savaşın meydana gelmiş

olması, bunların arasında Vietnam ve İran-İrak savaşı gibi olanlarının uzun yıllar sürdüğü göz önüne alındığında, bu tespitte haklılık payının bulunduğu görülmektedir" (Aslan 2008: 235,236).

İnsanlığın tarihinde bu kadar ehemmiyete haiz olan ve neredeyse tarihin her takvim yılında bir veya bir kaç yerde meydana gelen harplerin incelenmesi ve dersler çıkarılması barışçıl politikalar geliştirilmesi için daha da önemli hale gelmiştir. İnsanlığın elde ettiği ürünlerin harplerle yok olmasının hesabını yapmak mümkün görülmemektedir. Ancak hayalî olarak harpler olmasaydı yeryüzünde ekonomik sorun yaşayan bir insanın bile olmayacağı açıktır.

Modern dönemlerin harpleri orduların yanında ulusların bütün güçleri ile mücadelesi olması (Bayat 1983: 68) sebebiyle harp tarihinin inceleme alanı, milletlerin tarihinin vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Harp sahasında uygulanan yöntemler ve geliştirilen inovatif uygulamalar takip eden harplerde ilham kaynağı olmuştur. Bu nedenle bazı ordular kendi uyguladıkları yöntemlerin savaştıkları ordu komuta katınca daha da geliştirilmesinin bedelini mağlubiyet olarak ödemek durumunda kalmışlardır.

Askerî Kültür Tarihi, harp ve muharebeler de dâhil olmak üzere, askerler ve askerlikle ilgili her türlü konuyu barış dönemini de kapsayacak şekilde kapsamaktadır. Harp tarihinin ilgi alanı daha kısıtlı olup muharebeler ve bunların cereyan tarzıdır. Bunu incelerken; başarılı olmuş veya olmamış, askerî harekâtla galip veya mağlup tarafın sevk ve idarede etkin olan nedenleri araştırılır ve bunlar örneklenerek komutanlık ve askerlik sanatına ilişkin derslerle taktik¹ ve stratejik sonuçlar çıkarılır (Aktar 1983: 2). Bir benzetmeyle konuyu izah etmek gerekirse; askeri tarih ormanı bütün olarak kapsamına alırken, harp tarihi ormandaki ağaçlarla ilgilenmektedir. Askerî tarih harp tarihinin üzerinde daha geniş, kapsamlı ve barış dönemi hazırlıkları ile harp sonrası süreci de inceleyen bir alandır. Barış döneminde yapılan her türlü ordu faaliyetini de ihtiva eder. Sadece silahlı kuvvetlerin değil, askerî gücün geliştirilmesini kullanılmasını konu eder. Askerî her türlü olayı, konuyu ve sorunları inceler (Görgülü 2009: 9). Askerî kültür tarihi kapsam ve alan olarak askeri konuların ve askeri konuların uzandığı bütün alanları incelemesi sebebiyle çok daha geniş ve zaman olarak ise barış şartlarını da kapsamaması sebebiyle etki alanı daha büyüktür. Bu bakımdan devlet organizasyonu içerisinde yer alan diğer birimlerin silahlı kuvvetlerle olan ilişkisi ve harbe hazırlık alanındaki sorumluluklarını da konu kapsamına almaktadır.

1. Askerî terminolojinin kullanılması ve bütünlük

Orduların, her an meydana gelecek bir harbe hazır olmaları için her türlü hazırlığın barış şartlarında yapılması temel bir kaidedir. Barış döneminde yapılan hazırlık savaş veya savaşın önlenmesine yönelik caydırıcılığı sağlaması bakımından orduların ürettikleri değerdir. Bu değeri güvenlik olarak tanımlamak mümkündür. Zira güvenliğin olmadığı bir yerde herhangi bir alanda gelişme ve ilerleme olması mümkün değildir. Bu durum güçlü ve köklü gelenekleri olan devletlerin sürekli bir hazırlık içinde bulunmasına ve ülke maliyesinin bir kısmının

¹ Eski askeri edebiyatta "tabiye" olarak geçer. ERENDİL, a.g.e.,s.3

güvenliğe ayrılmasına neden olur. Hazırlık noktasında geri kalan ülkeler ise bunun sonucunda önemli kayıplara maruz kalabilirler. Harp şartlarına hazırlanmak tarihin her döneminde önemli bir gayreti beraberinde getirmekle birlikte günümüz şartlarında bu duruma yönelik harcanan zaman ve sarf edilen maliyet çok daha artmış bulunmaktadır.

Eski dönemlerde orduların teçhizatı çok daha sınırlıydı ve milletler büyük bir kısmını kendileri üretme imkânına sahiptiler. Bununla birlikte eski dönemlerin harp teçhizatlarının markalaştığı yerler bu konuda merkez haline gelmiş bulunuyordu ve silah satışından önemli bir gelir elde etmekteydiler.

15'inci yüzyıldan itibaren ateşli silahların daha hızla gelişmesi ile orduların harbe hazırlık durumunda bir takım yeni gelişmeler ortaya çıkmıştır. Yeni gelişmelere adapte olan ve bunları bünyesinde hızla tatbik eden ordular güçlü olmuştur. Osmanlı ordusu da ilk dönemler ateşli silahları edinmesi ve kullanması yanında çağına göre stratejik ve taktik alanda güçlü komutanlar yetiştirmesi ile örnek alınan orduları temsil etmektedir. 17'nci arın sonlarına kadar elde edilen başarılar bu kapsamdadır.

Osmanlılar arasında çevirisi ile tanınmış olan Raimondo Montecuccoli'nin, "Commentarii Bellici" adlı eserinde Osmanlı ordusu ile ilgili önemli tespitlerde bulunur. Bu tespitlerden bir kısmı;

"Yeni genel savaş kavramına göre savaşı yürüten başlıca ilkeler savaş amacının belirlenmesi, ordunun hareketliliği, şaşırtmanın önemi, taşıtların ve yolların önemi, yedek güçlerin bulundurulması, daimi ordu beslenmesi ve bunu destekleyecek malî kaynakların sağlanması," olarak belirtilmiştir (Berkes 2003: 54).

Montecuccoli'nin çalışması, Osmanlı ordularının harp yöntemlerini analiz, batılı ve Osmanlı ordularının mukayesesi bakımından oldukça önemli bilgilere haizdir. Montecuccoli, mesleki yaşamında Türk harplerini incelemiş ve Türklerin harp stratejilerini analiz etmiştir. Adeta Türklerin harp sahasında gösterdikleri performansın SWOT (Güçlü-zayıf ve fırsatlar-tehditler analizi) analizini yaparak bir harpte Türklerin nasıl yenilebileceğinin değerlendirmesini yapmıştır. Birbiri ile çarpışan orduların analizi harp tarihi bakımından doğru sonuca varmak için oldukça kıymetlidir. Yine Kanuni döneminin tasvirini tecrübeleri ile anlatan Busbecq'in Türk mektupları da bu kapsamda önemli bir eserdir (Busbecq 2011: 66,69,130,120,124,122,133,134,156,162-166,189-189).

Türkler tarihlerini kendileri yazmayan bir millet olarak bilinir. Nitekim Türk tarihinin kaynaklarına bakıldığında buldukları bölgede savaş yaptıkları ülkeler tarafından yazıldığı veya bölgede yer alan diğer ülkelerin tarihçilerinin ve seyyahların yazdığı görülmektedir. 19'uncu asırda Osmanlı İmparatorluğunun hemen her alanda başlattığı yenileşme hareketleri arasında modern askeri tarih yazımı da ilk örneğini vermiştir. 1866 yılında Ömer Naili Paşa'nın yazdığı "Fenn-i Harp ve Tarih-i Askeri" isimli eser bu alanda ilk çalışma kabul edilmektedir (Şayin 2011: 155). Askeri tarih genel olarak pragmatik bir yaklaşımla harp tarihi olarak operasyonel yönüyle öne çıkmışsa da esasında barış döneminden itibaren harekâtın sonuçlarına tesir eden bütünü kapsayacak şekilde incelenmesi önemlidir. Bu yaklaşım ile meselenin

doktrinizasyonu da öne çıkmakta ve subayın laboratuvarı olarak kabul edilen askeri tarihten doğru yararlanması mümkün olmaktadır.

Günümüze doğru yaklaştıkça sanayi devriminin etkisiyle ateş gücü daha da önemli hale gelmiş, hava gücünün ortaya çıkması ise harbin üçüncü boyuta taşınması sonucunu ortaya çıkarmıştır. Bu gelişmeler kara ve deniz unsurları yanında yeni bir harekât unsurunun ortaya çıkması avantajını sağlarken, müştereklik kavramını daha da önemli hale getirmiş maliyetleri ise devletlerin bütçesini çok daha fazla etkileyecek miktarda artırmıştır. Diğer taraftan teknolojik gelişmelerle birlikte askeri ittifaklar gelişmeye başlamış, bir ülkenin kendi silahlı kuvvetleri arasındaki koordinasyon ve müştereklik kültürünün gelişmesi yanında diğer ülkelerin askeri güçleri ile ortak hareket etme ve ortak bir amaca hizmet etme yönüyle "birleşik harekât" ortamının tesisi ve birlikte operasyonel kabiliyet önemli hale gelmiştir. Bu hususların sağlanması için farklı kuvvetlere ve milletlere mensup planlayıcıların ve uygulayıcıların ortak bir terminolojide anlaşabilmeleri önemli hale gelmiştir.

Askeri kültür ve harp tarihi yazımında araştırmacıların ve araştırmadan yararlanacak olanların önemli terimleri doğru bir şekilde anlamaları ve askeri terminoloji dilinde sorun yaşamamaları gerekir. Bu bakımdan birçok temel kelimenin bilinmesi ve anlaşılması gerekir. Bununla birlikte terminoloji olarak ilave birçok kavramın anlaşılması harp tarihi yazımı için de gereklidir. Diğer taraftan aynı kelime farklı kuvvetlerde farklı olarak da değerlendirilebilmektedir. Keza kavramlara yüklenen anlamlar farklı kuvvetlerin yönergelerinde birbirinden farklı şekilde yer alabilmektedir. Bu bir çelişki olmayıp, kuvvetlerin görev ve fonksiyonları ile kurumsal birikimleri ve kurumsal hafızalarının sonucu olarak görülebilir. Ancak iletişimin artması, müştereklik olgusunun daha önemli hale gelmesi, askeri kavramların askeri sistemin sınırlarını aşması ve özellikle asker-sivil işbirliğini gerektirecek operasyonların yoğunlaşması, sivil akademisyenlerin askeri konulara daha istekli hale gelmesinin bir sonucu terminoloji birliği daha da önemli hale gelmektedir. Bir örnekle açıklamak gerekirse bir askeri rütbenin kısaltılarak yazılması bir askeri şahıs için ehemmiyetsiz bir ayrıntıdır ama o rütbenin karşılığı ise oldukça doludur. Rütbenin orduda konumu, temsil ettiği makam ve yeri hakkında oluşmuş bir kanaat vardır. Oysa aynı kısaltma bir akademisyen için öncelikle neye karşılık geldiğinin tespit edilmesi için çözülmesi gereken bir sorundur ve rütbenin orduda ifade ettiği karşılığını da tam olarak değerlendirme konusunda yeterli tecrübesi olmayabilir.

Konu silah sistemlerinde de benzerdir. F-104, NF-104A, RF-104G, TF-104G, F-104J, F-104-ASA/M, F-16 A/B, F-16 C/D ya da T-38 A, C-130, C-160 denildiği zaman bir hava gücü personeli bu birkaç rakam ve harften ilgili silah sisteminin birçok detayını çıkarması mümkündür. Yetkin bir asker bu kodlarla bir ordunun teçhizat durumunu ve tehditler karşısında ifade ettiği ağırlığı, üretim yılını anlayabilmektedir. Zira Askeri Liselerde, MYO'larda ve Harp Okullarında bunların dersleri verilmiştir. Oysa harp tarihi araştırmacısı veya sahanın dışından birisi için bu kodların çözülmesi için önemli bir mesai harcanması, askeri kültüre aşına olunması gerekir. Şüphesiz akademisyen açısından da metodoloji bilmesinin bir avantaj olduğunu burada belirtmek gerekir. Ancak terminoloji ile akademik yöntem bir arada olduğunda daha verimli çalışmalar yapılması, Askeri Kültür tarihinin ya da Harp Tarihinin doğru yazılması ve bilim dünyasına intikal ettirilmesi mümkündür. Şüphesiz bu hassasiyetin

bir diğer boyutu çalışmalara kaynak teşkil eden arşivlerin tasnifinde başlamaktadır. Tarihi belgelerin askeri kültür ve harp tarihi yazımına uygun olarak hizmete sunulacak şekilde yapılandırılması ehemmiyet arz eder. Bu bakımdan Askeri Kültür ve Harp Tarihi incelemelerinin akademik bir karşılığının ve eğitim sisteminde bölüm, enstitü, araştırma merkezi ve akademik unvan olarak karşılığının olması modern dünyanın gereklerindedir.²

Günümüz silahlı kuvvetleri, teknolojinin gelişmesi, silah sistemlerinin çeşitliliğinin artması ve uzayın derinliklerinin keşfiyle çok daha teknik ve profesyonel bir güç haline gelmekle birlikte kodlu olarak sistemin genel olarak kısaltmalar ve kodlar ile çalışması da harp tarihi yazımında bir başka güçlük olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle ordu kavramını basitleştirerek anlatmak ve ordu tarihini çalışmak eski dönemlere göre çok daha karmaşık hal almıştır.

Zaman içinde kavramlar farklı kelimelerle telaffuz edilmesi durumunda kalınmaktadır. Kelimeler de canlı ve yaşadığı sürece milletin bir parçası olmaktadır. Geçmişte kullanılan birçok kelime günümüzdeki kullanılmamaktadır. Karşılığı olan eylem sönmüş veya başka bir kelime ile ifade edilmektedir. Alan çalışmalarının yapılabilmesi terminolojideki anlam kayması ya da kelimelerin günümüzdeki karşılığına gelen kelimelerin bilinmesi gerekir. Örnek olarak bugün kullanılan “taktik” kelimesi “Tabiye”ydi, askerin sevk ve idaresi için ise “sevkulceyş” kullanılmaktaydı. “strateji” ve “taktik” kelimeleri de kullanıldıkları yer itibarıyla dikkat edilmesi gerekir. Taktik, stratejinin kapsamındadır ve harekât alanında uygulanır. Günümüze doğru yaklaştıkça harbin kavramı ve uygulaması da değişime uğramış ve “topyekün” harp kavramı gelişmiştir (Erendil 1998: 2-5). Bu kavramların yanında alan çalışması için askerlik ve ordu yapılanmasının sürecinin bilinmesi önemlidir. Askerliğin vatan hizmetine dönüşmesi ile milleti oluşturan bireylerin büyük bir kısmının orduda bir dönem bulunmasının da harp tarihi incelemelerinde önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu dönem sanayi devrimi sonrasında denk gelmesi sebebiyle ordu aynı zamanda büyük bir eğitim kurumuna dönüşmüştür. Bu dönüşüm bütün dünyada benzer bir süreç ile bir birine yakın uygulamalarla gerçekleşmiştir.

1. 2. Harbin Tanımlanması ve Yöntemleri

Harplerin icrası öncesi karar vericilere kaynaklık edecek geniş görüşlülük, kavram ve doktrinlerin oluşmuş olması gerekir. Bunlar içerisinde özellikle doktrinler kısa süreli kararlar bakımından gereklidir. Bu nedenle, harplerin icrasında doktrinlerin önemli yeri bulunmaktadır. Doktrinlerin bazı ortak yönleri olmakla birlikte kuvvetlerin de kendine münhasır olarak doktrinleri tespit edilir. Doktrinlerin oluşumunda geçmişte yaşanmış tecrübeler, teorilerle harmanlanarak geleceğe yönelik öğretilerin oluşması esas alınır. Doktrin hazırlamak oldukça güç ve kurumsal bir birikim meselesidir. Her ordu veya kuvvet oldukça kısa zamanda bu hazırlıkları yapamaz. Zira tarihte yaşananların çok iyi araştırılıp, analizinin yapılması yanında teoriler geliştirecek entelektüel bir birikimin sistematik olarak oluşmasına zemin hazırlanması

² Askeri Kültür Tarihi, Harp Tarihi, Cumhuriyet Tarihi ve Siyasi Tarih alanında araştırmaları bulunan bir akademisyen Doçentlik başvurusunda bulunduğu Jüride yer alan bir bilim insanı adayın harp tarihi alanında doçent olması gerektiğini rapor etmiş ve bunun henüz YÖK'te karşılığının olmaması sebebiyle dikkate alınması gereken bir konu olduğunu belirtmiştir. (Y.N.)

gerekir. Örneğin Kore Savaşı'ndan çıkarılan dersler kapsamında bazı değişimler Vietnam'da tezahür ederken, Vietnam'dan çıkarılan dersler Körfez Savaşı'nda yeni uygulamalar olmuştur. Bu kapsamda F-16 uçağının gelişmesi ve John Boyd'un hareket alanındaki tecrübeleri önemlidir.

Keza Türk Harp Tarihinde Astsubay Pilot Vecihi Hürkuş bu maksada göre incelenmesi gereken bir rol modelidir. Şüphesiz bu durum büyük bir uzgörüyü, derinliği ve devamlılığı gerektirir. Bu yönüyle orduların harplerdeki hal ve hareketleri yanında, harp öncesi yapılan bütün faaliyeti doğru olarak tespit etmek gerekir. Yani harekât veya harp sunum ise ordunun harbe başlamasına kadar geçen süre mutfak faaliyetidir. Burası harp tarihi yönüyle araştırmacılara yol göstericidir. Bu safhadaki kurmay faaliyetinin doğru tanımlanması ve anlaşılması gerekir. Diğer taraftan operasyonel ordular bu birikime daha yatkındırlar. Operasyonlarda süreklilik olduğundan gelecekte yaşanacakların öngörülmesi ve muhtemel çözüm yollarının tespiti, ihtiyaçların karşılanması bakımından dikkate alınmaktadır.

Harper kavramı üzerine birçok tanımlamalar yapılmıştır. Bütün tanımlamaların ortak sonucu ise harbin bir millet veya milletler topluluğunun isteklerini, diğer millet veya milletler topluluğuna zorla kabul ettirme eylemidir (Aslan 2008:247; Zaif 2016: 10). Napoleon ise harbi; "Harper garip bir sanattır; ben altmış harp yaptım, doğrusunu söylemek gerekirse, hiç bir şey öğrenmedim ki, daha ilk harbi yaptığım andan itibaren bilmiş olmalıyım." diye tarif etmiştir. Yine harbin diğer tarifleri ise; "Harper politik bir eylemdir.", "Harper sadece politikanın başka araçlarla devamıdır." Atatürk ise değerlendirmesini bilim ve tekniğin yanında rasyonel bakışa önem verir, "Orduların sevk ve idaresinde bilim ve teknik kurallarını yol gösterici almaktır.", "En büyük askerlik, çeşitli varsayımları çok iyi hesap ederek, en iyi görüleni gecikmeden uygulamaktır" (Erendil 1998: 7,8). Harpler bu bakımdan diplomasinin bittiği yerde devletlerin çıkarlarının güçle karşılanması yöntemidir.

Harper tarihi çalışması ile tanınan Necati Ulunay'a göre; "Milli çıkarları elde etmek için devlet ya da iki devletin veya ittifak gruplarının birbirleriyle maddi ve manevi tüm güçleriyle çarpışmasıdır". Harbin sanat boyutu ise çalışmada, "Harbi yürütecek maddi ve manevi tüm güçlerin kullanılması ve geliştirilmesi sanatıdır" şeklinde ifade edilmiştir (Ucuşatar 1986: 28). Atatürk tarafından ifade edilen;

"Behemehal şu ve bu sebepler için, milleti harbe sürüklemek taraftarı değilim. Harper zaruri ve hayati olmalı. Hakiki kanaatim şudur: Milleti harbe götürünce vicdanımda azap duymamalıyım. Öldüreceğiz diyenlere karşı, "Ölmeyeceğiz" diye harbe girebiliriz. Lâkin, hayatı millet tehlikeye maruz kalmayınca, harper bir cinayettir" (Erendil 1998: 7,8; Atatürkçülük Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (Birinci Kitap 1983: 200-202; Şahin 2006: 244) ile "Çok emekle kurduğumuz, canımızla korumaya ant içtiğimiz kutsal yurdun, havadan saldırılara karşı güvenlik altında bulunması demek, bize saldıracakların, kendi yurtlarında bizim aynı zararları yapabileceğimize güvenimiz demektir" (Atatürkçülük Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (Birinci Kitap 1983: 200-202) tespitleri bu gün de önemini koruyan hususlardır.

Atatürk'ün bu konudaki düşünceleri, harbin çıkmaması için caydırıcı gücün önemine ve hangi şartlarda harbe girilebileceğini belirtmektedir. Dönemi dikkate alındığında ise bunun tatbik edildiği görülmektedir.

Harplerin yöntemleri klasik anlamda kara savaşlarında uygulanan yöntemler olarak yaygınlaşmıştır. Bu muharebelerin üç temel yöntemi vardır. Ordular veya askeri unsurlar birbirlerine karşı; taarruz, savuma veya geri çekilme harekâtı icra ederler (Erendil 1998: 3). Bu harekât türleri harbin temel karakteristiğidir. Kara, deniz ve hava unsurlarının da uygulamaları buna benzerse de kuvvetlerin müşterek harekât kapsamında veya kuvvetlerin müstakil olarak icra edecekleri muharebeleri (deniz ve hava unsurlarının) kendi kuvvet konseptlerine göre ayrı başlıklar altındadır. Savaşlar açık veya örtülü olabilir. başka bir ifadeyle ateşli çatışmaların yaşandığı muharebeler olabileceği gibi tarafların arasında bir çatışma olmamakla birlikte 1945-1991 arası dönemde olduğu gibi her an bir sıcak çatışmanın hatta küresel bir savaşın olacağı soğuk savaş dönemleri olabilmektedir. Keza Osmanlı İmparatorluğu döneminde Osmanlı-İran veya Osmanlı-Avusturya Savaşlarında benzeri birçok hadise yaşanmış ve taraflar olası bir savaşa karşı her an müteyakkız bulunmuşlardır. Sıcak çatışmalar ülkeler arasında olabileceği gibi ülkeler grubu arasında da cereyan edebilmektedir. 1991 ve 2003 Körfez Savaşı ile Arap-İsrail Savaşlarında olduğu gibi bir grubun tek bir ülkeye yönelik harpleri olmaktadır. Bu harpler; mevzi, sınırlı, özel veya genel harp şeklinde cereyan edebilmektedir.

Harplerin yöntemleri tarihsel sürece bağlı olarak ve askeri unsurların teşkilatlanma ve görev alalarının ihtisaslaşmasına bağlı olarak günümüze yaklaştıkça daha detaylı olarak tasnif edilmektedir. Bu bakımdan harbin ikinci boyutu olan deniz unsurunun uyguladığı yöntemler farklılık göstermektedir. Daha Birçok alt operasyonel tanım yapılabileceği gibi temelde deniz kuvvetleri bakımından harbin uygulama yöntemleri; su üstü, hava-savunma, denizaltı savunma, mayın, amfibi gibi türleri bulunmaktadır.

Hava gücünün askeri harp tarihinde ilk varlığı 18'inci yüzyılın son çeyreğinde (1783) Fransızların balonu keşif maksatlı kullanmasına kadar uzanmaktadır (Yalçın 2021:151-153). Fransız Halk Selamet Komitesi üyeleri Guyton De Morveau ile Monge'nin teklifleri ile ilk defa 1793 yılında Cumhuriyet orduları bünyesinde balon birlikleri teşkil edilmiş ve baloncu yetiştirmek üzere askeri okul açılması kararlaştırılmıştır. Bu birlikler 02 Nisan 1794'de Binbaşı Coutelle emrinde cepheye gitmek üzere hazır hale gelmiş bulunuyordu. Nitekim iki ay kadar sonra "Entrepenant" isimli balon Maubeuge şehrinde Binbaşı Coutelle ve Tuğgeneral Radet ile birlikte havalandırılmıştır. Bu tarihten sonra uçurulan her rasıt balonun hararetli savunucusu olmuş, balon yapmış olduğu keşifle karşı tarafın bilgilerini doğru olarak kendi ordu karargâhına iletme başarısı elde etmiştir. Karşı tarafın konuşlanma ve muhtemel hareketlerini tespit eden Fransız komuta heyeti başarılı olmuştur. Özellikle 25 Haziran 1794 tarihinde kazanılan "Fleurus Muharebesi"nde balonla yapılan keşfin büyük katkısı olmuştur. Diğer taraftan Napolyon'un komutasında bulunan İtalya'ya yönelen güney ordusunda da bir balon bölüğü bulunuyordu. Yine Napolyon'un Mısır Seferinde de bir balon bölüğü ordu teşkilatında yer alıyorsa da bundan yararlanmasa pek mümkün olmamış, bölüğün teçhizatı Osmanlı ordusu tarafından ele geçirilmiştir. Bununla birlikte kısa süre önce İtalya seferinde elde ettiği başarıda balondan yararlanmıştı (Kansu vd. 2006: 52,53).

Napolyon'un İtalya Seferi, Fransa o tarihe kadar yapmış olduğu en başarılı antlaşma olan 18 Ekim 1797 tarihli "Compo Formio Antlaşması"nı Avusturya ile imzalamıştır (Uçarol 1995: 20,21). Orduların teşkilatına dâhil olan askeri havacılık ise ordulara büyük bir dinamizm ve esneklik getirmiş bulunmaktadır. Askeri havacılık ve hava harp tarihinde ilk unsur balon olmasına rağmen, 1903 yılında uçağın uçuşu ve bu alanda yapılan çalışmalara büyük bir ivme kazandırmıştır. Kısa süre sonra uçaklar askeri havacılıkta başat rol oynamaya başlamışlardır. Bu gelişmeden kısa bir süre sonra uçaklar, devletlerarası bir muharebede ilk defa Osmanlı ordularına karşı bir savaşta kullanılmıştır. Burada hava gücünün kullanım yöntemlerinin ilk uygulamaları görülürken, kısa süre sonra askeri havacılık bütün gelişmiş ve gelişmekte ülkeler başta olmak üzere hemen her ülkenin askeri teşkilatında yer almış (Yalçın 2017: 21-37; Yalçın 2016: 22-24; (Yalçın 2021: 153,154,158).) ve hava gücünün harekât prensipleri ve neveleri şekillenmiştir. Bugün uygulanan hava harekâtı yöntemleri Birinci ve İkinci Dünya Savaşları esnasında şekillenmiş bulunuyordu. Günümüzde uygulanan belli başlı hava harekât neveleri; Stratejik Taarruz, Mukabil Hava Harekâtı, Mukabil Uzak Harekâtı, Mukabil Kara ve Mukabil Deniz Harekâtı ve tecrit olarak tasnif edilir. Bunun yanında asker-sivil işbirliği kapsamında da bir takım yöntemler bulunmaktadır. Harp tarihi yazımında bu yöntemlerin bilinmesine ihtiyaç duyulacaktır. Örneğin Kıbrıs Barış Harekâtını hava boyutu ile incelemek gerekirse öncelikle burada görev alan uçak tiplerinin ve bu uçakların hangi göreve uygun olduğu, konuşlanma yerleri ve gerekçeleri, yaptıkları sortilerle (uçağın görev için havalanması) hangi harekât nevine hizmet ettikleri, diğer kuvvetlerle müştereklik mesaisi, isteklere yeterlilik ve çıkarılması gereken sonuçların incelenmesi gerekir.

Harekâtın bütün boyutlarının doğru anlaşılması için harp tarihi yazımında kara, deniz ve hava unsurlarını harekâtı yapılan görevler dikkate alınarak ayrı başlıklar halinde incelenmelidir. Birinin gözardı edilmesinin gelecek harplere hazırlanma, subayların doğru ve yeterli eğitim alması sürecinde olumsuz sonuçları olacak ve sonraki harplerde bu kayıplar hezimet olarak kendini gösterecektir. Bu sebeple harp tarihi yazımında yazanın kimliği ne olursa olsun bütünü görmesi ve belli bir yapının kıskacında kalmaması gerekir.

1.3. Harp Tarihi Yazımında Esaslar

Tarih yazımı yönteminde uygulanan bilimsel yöntemlerle harp tarihinin yazımında uygulanacak kurallar dikkate alınarak harp tarihi yazımına yönelik esaslar belirlenir. Harp tarihi yazımında stratejik, operatif ve taktik seviyede bir harekât esas alınabileceği gibi kara, deniz, hava kuvvetleri harekâtları ile müşterek hareket ya da birleşik harekâta ait bir olay esas alınarak yazım kuralları esasına göre harp tarihi yazımı yapılabilir. Ancak burada yukarıda bahsi geçen mahzurların yaşanmaması için bütünü verilip verilmediğinin bilinmesi gerekir. Bu durumda farklı birlikler arasındaki koordinasyonun ve harekâta olan etkilerinin doğru ve olayın gerçekleştiği sürece uygun olarak bütüncül bir yaklaşımla ile tespiti gerekir.

Harp tarihi incelemesinde kuvvetlerin görev alanları ve harekâta etkileri dikkate alınır. Bir kara unsurunun kullanım yöntemi ile hava ya da deniz gücünün kullanılmasındaki

farklılıklar ve kendilerine mahsus özel durumları dikkate alınır.³ Kara, deniz ve hava muharebelerinin sevk ve idaresi ile amaca yönelik beklentiler farklı olabilmektedir. Özellikle hava ve deniz gücünün bir operasyona hazır olabilmesi için büyük maliyetlere ihtiyaç duyulur. Bu sebeple her operasyonda seri olarak ve anlık kullanılmalari maliyetleri artırması ve bir süre sonra daha önemli operasyonlarda gerekli desteği verememe sorunu ortaya çıkmaktadır. Buy nedenle yüksek bir koordinasyon ile ortak amaca hizmet edecek şekilde planlandıklarının harp tarihi incelemelerinde de dikkate alınması gerekir. İkinci Dünya Savaşı yıllarında Alman hava kuvvetleri savaşın ilk üç yılında oldukça büyük performans göstermesine rağmen sevk ve idaredeki hataların yanında, personelin yorgunluğu ve motivasyonunu kaybetmesi ve lojistik desteklenme oranının giderek düşmesi ile etkisini savaşın sonlarına doğru büyük ölçüde kaybetmiştir. Bu nedenle hava gücü kullanımında; merkezî kontrol ve yerinden icra, devamlılık, önceliklerin doğru tespiti, gücün dengeli kullanımı, sinerji oluşturma, harekât temposunun yüksek tutulması dikkate alınırken, kara ve deniz hareket yönteminde uygulanan usuller farklılık arz edecek ve farklı bir yöntemin uygulanması gerekecektir. Harp tarihi incelenirken bu farklılıkların ve kuvvetlerin özel koşullarının dikkate alınması gerekir. Muharebe sahasında müşterek hareket etme kabiliyetinin sağlanması önemlidir.

1.4. Harp Tarihini İncelemesinde Dikkate Alınacak Hususlar ve Kazanımları

Her harbin gerçekleştiği şartlara göre karakteristik özellikleri bulunmaktadır. Şartlar farklı olduğundan hiç bir zaman iki farklı harpte her şey aynı olmaz. Birbirine benzer şartlar olsa bile karar verici komuta heyetinin harp prensiplerini uygulamaları ve bu prensiplerden anladıkları harbin sonucunu farklı şekilde neticelendirilebilmektedir (Zaif 2016: 11,12). Bir anlamda "Bir derede iki yere yürülmez." tespiti harpler için de geçerlidir.

1.4.1. Dikkate Alınacak Hususlar

Harp tarihi, sefer ve muharebeleri inceleyerek askerlik sanatının tecrübelerle gelişmesine, sevk ve idare kavramının olgunlaşmasına hizmet eden bir ilim ve sanattır. Harp tarihi incelemeleri harbin silahlı mücadele kısımlarını konu eder. Harp tarihi için kısaca, harplerdeki silahlı mücadelenin ve bunlara etki eden faktörlerin incelenmesidir (Görgülü 2009: 10).

Doğru bir tenkit yapabilmek için usul, harp tarihinin ruhunu tenkit teşkil eder. Harp Tarihi doğru ve güvenilir bir sonuca varabilmek için göz önünde bulundurulması gereken hususlar dikkate alınarak incelenmelidir. İnceleme sonucunda elde edilecek kazanımlar genel olarak aşağıda belirtilmiştir.

- a. Muharebeleri sevk ve idare etmiş olan komutanların yapmış olduğu doğru ve hatalı durumları meydana çıkarması,
- b. Komutanların verdiği kararların hangi maksatla verildiğine yönelik olarak hakiki sebep ve faktörlerin bulunması,

³ Hava gücü kullanımında; merkezî kontrol ve yerinden icra, devamlılık, önceliklerin doğru tespiti, gücün dengeli kullanımı, sinerji oluşturma, harekât temposunun yüksek tutulmasında esastır.

- c. Harekâtın bilinen neticesinin tesirinden kurtulabilmek,
- d. Muharebe veya harpte taraf olan her iki askeri gücün mensubu olduğu devlet ve toplumlara karşı tarafsız ve ölçülü bir tutum izlemek suretiyle olaylara üçüncü bir kişi olarak yaklaşım gösterebilmek,
- e. Komutanın karar ve icraatına politik makamların tesir ve tazyik edip etmediğini ve dönemin politik ortamını tahayyül edip gerçek durumu ortaya çıkarılması,
- f. Bir harbin sebebini ve cereyan tarzı üzerine tesir eden faktörleri çok defa kendisinden evvelki harbin sonunda aramak ve incelenen harbe olan etkilerini bütün boyutları ile tespit edilmesi,
- g. Doğru sonuçlara ulaşmak için yapabilmek için harp ve harekâtı idare edenin yerine empati yapabilme becerisi gösterebilmek,
- h. Harp tarihi ne kadar detaylı incelenirse incelenirse bazı hadiselere ve gerçeklere ulaşılmasının mümkün olmayacağı bilinmelidir.
- i. Harp tarihi incelemelerinde zaman, mekân ve kuvvet dengesi dikkate alınarak etüt edilmelidir. Aynı mekânda farklı zamanlarda karşılaşılan iki askeri unsurun kazanımı farklı olabilmektedir. Bunun önemli bir sebebi kuvvet dengesinde kayma olabileceği gibi bu kuvvet kaymasının bütün sebepleri incelenmesi ve bundan yararlanılması gerekir.

1.4.2. Harp Tarihi İncelemesinin Kazandırdığı Farkındalıklar

Yapılan her bilimsel çalışmanın bir amacının olması ve bilime bir katkısı olması gerekir. Aksi halde hazırlandığı dönem veya sonraki zaman zarfında yararlanılmayan çalışmalar anlamsız kalacaktır. Yine yapılan çalışmaların özgün olması ve özellikle sosyal bilimlerde içinde bulunulan topluma katkı sağlanması gerekir. Harp tarihi çalışmalarının da belirli bir amaca hizmet etmesi ve belirli bir hedef kitesinin bundan yararlanması beklenir. Bu beklentilere cevap vermesi bakımından harp tarihi çalışmalarından aşağıda verilen hususların elde edilmesine katkı sağlaması beklenir.

- a. Harbi veya muharebeyi sevk ve idare edenlerin şahsi hareket tarzları, anlayış kabiliyeti, zekâları, sebat, metanetleri ile orantılı olarak harp problemlerinin hallinde neticede daima eksik kalır ve anlaşılması gereken şüpheli noktalar bulunur. Bu durumun tespiti görevdeki subayların benzer konularda yetenek kazanmasına katkı sağlar (Zaif 2016: 10-12).
- b. Akademisyenlerin, subayların ve öğrencilerin mesleki eğitimine ve genel bilgisinin artmasına katkı sağlar.
- c. Başta subaylar olmak üzere rütbeli personelin, komutanlık vasfının ve yeteneklerinin gelişerek ortaya çıkmasına yönelik en uygun eğitim alanıdır.
- d. Dost ve muhasımların yetenek ve kabiliyetlerini anlamaya yönelik her türlü malzeme ve ortamı sağlar.
- e. Geçmişte yaşanan başarıların ve başarısızlıkların kaynaklarını anlamaya ve hataları tekrar etmemeye yönelik katkı sağlar.

f. Askeri bir laboratuvar olması sebebiyle, harp sanatını öğrenmeye ve sonuçlar çıkarmaya yönelik katkı sağlar. Örneğin;

"Montecuccoli, o zaman Kutsal Roma İmparatorluğu olarak bilinen Alman İmparatorluğu (Osmanlıların "Nemçe" dediği ve Habsburg soyu yönetimindeki Avusturya bu imparatorluğun bir parçasıydı) ordusunda başkomutanlığa kadar yükselmişti. 1664'te Osmanlı ordusuna karşı St. Gothard zaferini kazanması nedeniyle "Hıristiyanlığın Kurtarıcısı" ününü kazanmıştı. Montecuccoli, 1639'da Albay rütbesinde esir düşmüş, İsveç'te esir olduğu yıllarda tarih, hukuk, felsefe ve savaş tarihi incelemeleriyle vaktini geçirmiş, zamanının en kültürlü savaş nazariyecisi olmuştu. 1640-1670'te Osmanlılarla yapılan savaşlar süresince yeni savaş kuramını geliştirmiş, yazılarında Osmanlı savaş örgütlerinin ve yöntemlerinin alınmaya değer yanlarını belirttiği gibi modası geçmiş yanlarını da eleştirmişti. Bundan ötürü görüşleri askerlik çağdaşlaşması açısından Osmanlılar için özel bir önem taşıyordu. ... Cevdet Paşa, Montecuccoli çevirisinin ilgiyle incelendiğini, elden ele dolaştığını bildirir. Yeniçeri kuruluşunun düzenlenmesi ya da kaldırılması fikirleri üzerine bu çevirinin önemli bir etkisi olmuştur" (Berkes, 2003: 69)

Yukarıdaki tespit ve değerlendirmelerde görüldüğü gibi harp tarihine yönelik bir çalışma ülkelerin ordularının kuruluş düzeninden orduların muharebe yöntemlerini kurgulamadaki çabalarının şekillenmesine kadar etkili olabilmektedir.

Harpler ve muharebeler, birçok etkenin sonuca tesir ettiği mücadelelerdir. İyi hesap yapan ve sonuca tesir edecek hususları öngörenin daha avantajlı olduğu sonuçlar verir. Napolyon'a göre;

"Bir muharebenin talihi daima şüpheli olmakla beraber, yüz başarı şartından altmışı hesap edilmedikçe harbe girilmemelidir. İki taraf ayrı ayrı kombinezonlarla birbirine yaklaşır, karışır; bir zaman dövüşülür, kesin an gelip çatar; bir manevi kıvılcım hükmü verir ve en küçük bir ihtiyat sonucu elde eder" değerlendirmesini yapar (Erendil 1998: 11).

Nitekim kendi ordusunu, "En iyi asker, çarpışmaktan ziyade yürümesini bilen askerdir." değerlendirmesinde bulunur ve ordusunu mobilize bir sisteme dönüştürerek bu farkı oluşturmuştur. Muhasımlarının dakikada attığı adım 70 olarak standardize edilmişken, Fransız ordusu dakikada 120 adım atmaktaydı (Erendil 1998: 15). Bu durum ise Fransız ordusunu çok daha dinamik ve inisiyatifi elde tutan taraf haline getirmiştir. Bu durum 1809 yılında başlayan 5'inci Koalisyon savaşına kadar başarılı bir şekilde tatbik edilmiştir.

Harp tarihi yazımında küçük gibi gözükse de ancak sonuca doğrudan tesir eden bu hususlar önem kazanır. Hızı yüksek bir ordu muharebeyi istediği yerde yapma inisiyatifini ele geçirir. Zaman zaman olumsuz şartlara rağmen taktik bir uygulama stratejisi zayıf duruma düşürebilir. Harp sahası uygulamalarında buna yönelik birçok örnek bulunmaktadır. Yakın zamanlarda gerçekleşen Çanakkale deniz ve kara muharebeleri ile 26 Ağustos Başkomutanlık Meydan Muharebesi ile başlayıp Büyük Taarruz ile zafere giden başarılar bu kapsamdadır.

Harp tarihi çalışmasında birlik seviyeleri ve uygulayabilecekleri yöntemin doğru tanımlanması gerekir. Taktik uygulamalar kolordu seviyesi bir yönteme denk gelirken, ordular ve kuvvetler stratejik birlikler olarak faaliyet gösterirler (Erendil 1998: 26).

Her dönemin ve zamanın şartları kendine mahsus olduğundan harp tarihinden yararlanırken, mevcut şartların imkân ve kabiliyetlerini doğru değerlendirmek gerekir. Bu incelemeler muhasımlar için de ders mahiyetinde olduğunu dikkate almak gerekir.

1. 5. Harp Tarihi İncelemesinde Kurallar

Harp tarihi incelemelerinde uygulanan kurallar her harekât için ayrı olarak dikkate alınmak durumundadır. Bu kurallar harekât ortamını tahayyül etmenin bir sonucu olarak muharebeyi bütün olarak değerlendirebilmenin yanında olayları bilimsel boyutları ile birlikte, olayları yaşayanların karşılaştıkları şartları doğru değerlendirmekle ilgilidir. Harp tarihi incelenirken dikkate alınan üç temel husus; harbin genişliğine, derinliğine ve çevresel faktörlerinin incelenmesidir (Zaif 2016: 13). Turkish War History, Strategy, Turkish Air Force, Tactics, moral values, Armed Forces

1.5.1. Harp Tarihini Genişliğine İnceleme

Tarihi olaylar aniden ortaya çıkmazlar. Oldukça uzun bir tarihi süreç içinde gerçekleşen olayların neticesi olarak meydana gelmektedir. Olaylar arasında sonuç-neden ilişkisi yer almaktadır. Bu akış içinde nelerin değiştiğinin görülmesi ve neleri yapmanın icap ettiğinin bilinmesi ile asırlar içinde büyük idarecilerin kullandığı müşterek teknikler kadar, harp tarihinin ziddiyetlerinden de yararlanılabilir. Genişliğine incelemede araştırmacının birikimi, tecrübesi ve sanatsal bakışı önem kazanmaktadır. Genişlikten maksat hem zamanca genişlik hem de mekânca genişliktir (Zaif 2016: 13) İncelenen olayla ilgili diğer mekânlardaki olaylara da göz atılmalıdır. İncelenen olaya etkileri ortaya çıkarılmalıdır. Bu mekânlar bazen komşu cepheler olabilir, bazen de diğer kıtalardaki cepheler olabilir (Görgülü 2009: 23). Örnek vermek gerekirse Birinci Dünya Savaşında 1917 yılına kadar taraflar arasında eşit olarak devam ederken, Amerika Birleşik Devletleri'nin harbe taraf olması ile durum İtilaf güçleri lehine gelişmiştir. Bu durum kıtalararası bir etkidir. Burada Amerika'nın harbe giriş nedenleri incelenirken, bir Türk araştırmacı için bu durum Osmanlı cephelerine yansımaları bakımından değerlendirilmesi gerekir. Filistin ve Irak Cephesi bu süreçten derinden etkilenmiş ve sonucu belirleyici olmuştur.

Harbin genişliğine incelenmesi harp prensiplerinin zamana ve duruma uydurularak elastiki bir biçimde uygulanması bakımından da önemlidir. Harp Prensipleri modern dönemlerde bilimsel olarak ve farkındalıkla uygulanmakla birlikte pratikte her zaman var olan hususlar olup Osmanlı İmparatorluğunun ilk dönem harplerinde başarı ile tatbik edildiği görülür (Yakar, 1999: 15-23).

1.5.2. Harp Tarihini Derinliğine İncelenme.

Bir harp, sefer ve muharebenin sonucuna etki eden sayısız faktörler vardır, harp tarihi inceleyen bu faktörlerden ne kadar çoğunu inceleyebilmişse vardığı sonuç o ölçüde doğruya yaklaşır. Bu nedenle resmi kaynakların yanı sıra hatıra türünden eserler de okunmalıdır (Görgülü 2009: 23).

Derinliğine incelemede; gerçeğin ortaya tam olarak çıkarılabilmesi için; hatıratlar, mektuplar, cerideler ve senaryolardan yararlanılmalıdır (Zaif 2016: 13). Bazen çok basit olaylar, sonucu etkileyebilir. Harp–muharebe iradelerin karşılıklı mücadelesidir. İnsana etki eden her olay muharebenin sonucunu da etkiler (Görgülü 2009: 24). Uzun süren pek çok muharebede kazanan tarafın harekâtı sürdürbilme iradesini destekleyen katkıların neler olduğunun bilinmesi gerekir. Muhasımın gücünü nereden aldığıının bilinmesine ihtiyaç duyulur.

Bir harbi, seferi yada muharebeyi incelerken olaya sadece askeri açıdan yaklaşılması gerekir. Olayın siyasi, politik, sosyal ve ekonomik yönleri de dikkate alınmalıdır. Özellikle olayın nedenlerini de sonuçlarını siyasi tarihle birlikte ele almak uygun olur. Siyasi tarih, askeri tarihin ve harp tarihinin ayrılmaz bir parçasıdır. Birbirinin bütünleyicisidir (Görgülü 2009: 24). Burada dikkate alınması gereken bir diğer husus ise harbin sonuçlanmasında tarafların teknolojik, inovatif ve demografik unsurlarının etkilerinin de incelenmeye dâhil edilmesi gerekir (Yalçın 2017: 314). Demografik unsur çevresel faktörde yer alan bir husustur. Harpler incelendiğinde harbin devam ettiği bir zamanda envantere giren bir silah sistemi harbin sonucuna tesir edebilmektedir. Harp tarihi araştırmalarında bu ve benzeri etkilerin olabileceği göz ardı edilmemelidir. Nitekim Filistin Cephesi örneğinde olduğu gibi Büyük Meydan Muharebeleri yapılmamıştır. Ancak zırhlılar, süvariler, yerliler ve uçaklar sonucu belirlemiştir. Bu sonucun alınmasında zaman faktörünü de dikkate almak gerekir.

1.5.3. Harp Tarihini Çevre Faktörünü Dikkate Alınarak İncelenmesi

Harp tarihi araştırmalarında bir diğer kural, çevresel faktörünü dikkate almaktır. Çevresel faktör; harp alanının ve bölgenin coğrafyasını, idari unsurları, harbin içinde yer alan insan unsurunun psikolojisini ve harp şartlarını kapsar. Harbin sevk ve idaresinde rol alan kişilerin biyografileri ve harp şartlarında gösterdikleri performansları harbin şartlarının tahayyül edilmesine katkı sağlar. Çevre faktörleri aşağıda belirlenen dört temel başlık altında detaylandırılabilir (Görgülü 2009: 25; Zaif 2016: 13).

1.5.3.1. Harp Tarihi İncelemesi Çevre Faktöründe Coğrafya Etkisi

İncelemede harekâtın icra edildiği dönemin coğrafi durumunun tespiti yapılmalıdır. Mevcut durum yanlışlara sebebiyet verebilir. O dönemdeki fiziki, ekonomik ve sosyal durumun tahlili yapıldıktan sonra incelemeye başlanılmalıdır. Topoğrafyasız⁴ taktik, coğrafyasız strateji ve harp olmaz gerçeğinden hareketle harbin cereyan ettiği dönemin coğrafyasının analizine ihtiyaç duyulur.

Harplerin incelenmesinde harekâtın yapıldığı zamana ait coğrafya önemlidir ve toplum yapısı ile birlikte incelenmek durumundadır (Zaif 2016: 13). Mevcut şartlarda coğrafya üzerinde oynanması, teknolojinin gelişmesi şartların değiştiğini ve bugünün şartları ile değerlendirmenin geçmişte yapılan bir harbin çevre faktörünü yansıtmayacağına yönelik bilgiler verir.

⁴ Yeryüzü şekillerinin incelenmesi bilimidir.

1.5.3.2. Harp Tarihi İncelemesi Çevre Faktöründe İdarî Unsur

Harplerin kazanılmasında ya da kaybedilmesinde vazgeçilmez unsurlardan biri harbin sürdürülebilirliğinin en önemli unsuru olan lojistik destektir. Harp ve muharebelerin tahlilinde lojistik ve idari unsurun diğer faktörleri göz ardı edilemez. Bazı harp ve muharebeler vardır ki kaybedişlerinin önemli bir nedeni idari unsurdur (Ágoston 2017: 82-84; Görgülü 2009: 25). İdari unsur; harbi tahlil ve tenkit ederken etkileri ya da harbi incelerken uygulanan idari unsur ve alınacak dersler yönüyle önemlidir (Görgülü 2009: 25). İkinci Dünya Harbinde Pasifikte yaşanan muharebeler bu alanda oldukça önemli örneklerdir. Pearl Harbour Baskını ve Filipinlerdeki harekâta Japonlar beklentilerinin çok üstünde bir başarı elde ettiler. Bu başarının vermiş olduğu aşırı özgüven ile harekâtın yarıçapını destekleyebildiklerinden çok daha ileriye taşırırlar ve sonuçta bütün insan üstü dirençlere ve mücadeleye rağmen harekâtı yürütemez duruma düşerler.

Keza Almanya'nın aynı savaşta genişleme süreci de idari ve lojistik hususların ihmali ile sürdürülememiş ve bütün kazanımlarını kaybetmişlerdir. Bu konuda Milli Mücadele tarihi de bir başka örnektir. Türk ordusu Sakarya Savaşı sonucunda önemli bir başarı elde etmesine rağmen taarruzu sürdürmemiştir. Bu durum TBMM'de büyük tartışma konusu olmuş ve Mustafa Kemal Paşa ağır tenkitlere maruz kalmıştır. Mustafa Kemal Paşa bu durumu; "Yarım hazırlıkla, yarım tedbirle yapılacak taarruz, hiç taarruz etmemekten daha çok fenadır." (Atatürkçülük Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri 1983: 224; Yalçın 2017: 396) sözleri ifade etmiş ve amaçlarının nihai taarruz olduğunu ancak bunun zamanlamasının önemli olduğunu gerekliliğini belirtmiştir. Keza artık harpler orduların ötesine geçmiş ve "topyekûn" harp kavramının ifade ettiği milletlerin savaşına dönüşmüştür. Atatürk bu durumu;

"Savaş ve muharebe demek; iki milletin, yalnız iki ordunun değil, iki illetin bütün varlıklarıyla ve bütün sahip oldukları şeylerle, bütün maddi ve manevi güçleri ile kargı karşıya gelmesi ve birbiriyle vuruşması demektir." (Atatürkçülük Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri 1983: 237) şeklinde veciz olarak ifade etmektedir.

Harp tarihi araştırmacısının yalnız orduların durumunu incelemekle sonuca ulaşması ve sağlıklı veriler elde etmesi beklenmemelidir. Balkan Harbinde kaybeden bir ordunun hangi saiklerle Çanakkale'de zafer kazandığını idari hususlar kadar lojistik planlamalarda aramak gerekir.

1.5.3.3. Harp Tarihi İncelemesi Çevre Faktöründe Harp Psikolojisi

Harp tarihi incelemesinde tarafların sadece fiziki güçleri değil bunun yanında moral değerleri mutlaka dikkate alınmalıdır. Muharebelerin doğal yapısında, matematiksel ölçüleri aşan çeşitli faktör ve kuvvetler rol oynar. Muharebelerde yalnız silahlar değil her şeyden evvel karşılıklı sevk ve idareler, azim ve iradeler çarpışır ve muharebe sahasında, tükeniş ancak fikirlerde belirdiği zaman tehlikelidir. Bunların etkileri göz ardı edilerek yapılacak incelemeler sağlıklı olmayabilir (Görgülü 2009: 26; Senai 2016: 40,41). Harbin sevk ve idaresinde harbin psikolojisinin etkisini iki yönde ele almak gerekir. Bu hususlar; muharebenin gidişatına ve sonucuna etkilerinin ortaya çıkarılması yönünden incelenmesi gerekir (Görgülü 2009: 26). Atatürk'ün bu konudaki tespiti:

“Subay, yalnız, askere harp vasıtalarını öğreten ve ona harpteki vazifesini gösteren bir insan değildir. O, insani ve milli hisleri de işler ve onları icabında düşman karşısında silah kadar tehlikeli bir hale getirir.” ve “Komutanlar kıtalarının moral durumlarını bizzat içlerine girmek suretiyle anlamalı. Bu şekilde daha güvenle emir verilebilir. Üst rütbeler emirlerinde olanlarla konuşmalı, serbest söz söylemeye alıştıralı. Bu tutum faydalı ve gereklidir.” şeklindedir (Atatürkçülük Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri 1983: 240, 245).

Atatürk’ün askeri yaşamına bakıldığında askerin moral faaliyetine verdiği değer, inandırıcılık ve en önde muhasıma karşı durabilme iradesidir. Bu duruşu, askerine ölmeyi emretme gücünü kazanmıştır. Osmanlı tarihinin hemen her safhasında Türk komutanların birliklerinin başında bizzat mücadele ettikleri ve pek çok yüksek rütbeli paşanın at üstünde veya muharebe sahasında isabet eden mühimmat ya da silahlarla şehit olduğu bilinmektedir. Ancak tarihi kayıtlarda yer alan gerektiğinde ölüm emri vermek kadar Doğu Cephesi ve Filistin Cephesi’nde ile Eskişehir-Kütahya Muharebelerinde olduğu gibi gerektiğinde daha iyi bir taarruz ve birlik kaybına ve kaptırmasına meydan vermemek için kontrollü geri çekilme de askerlik ilminin gereğidir.

1.5.3.4. Harp Tarihi İncelemesi Çevre Faktöründe Biyografik Unsurlar

Biyografik incelemede yönetenlerin hasletleri, harekâtı etkileyebilecek özellikleri ve bu özelliklerinin harekâtın seyrine olan etkisi tespiti çalışılır. Böylece harekâta müspet etkisi olan komutan/lider tipleri ile felakete sebep olan tipler üzerine bir fikir sahibi olunabilir. Liderlik ve karakter eğitimine girdiler sağlanabilir. Ayrıca komutanlar da tanınmış olur (Görgülü 2009: 26). Harp tarihine yönelik kültür artırılır, muharebelerin seyrinde insan unsurunun etkisi anlaşılır.

Biyografik incelemede yalnız bir komutanın veya komutanların değil komuta heyetinin harp kıymeti de incelenmelidir. Okullar ve kıtalardaki talim ve terbiye durumları, harp tecrübeleri gibi hususlar dikkate alınmalıdır (Görgülü 2009: 26). Mustafa Kemal Atatürk’ün, “Bir ordunun kıymeti, zabitan ve kumanda heyetinin kıymeti ile ölçülür.” (Atatürkçülük Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri 1983: 240) tespiti bu bakımdan önemli bir tespittir. Bu durum barış şartlarında pek anlaşılmasa da zor zamanlarda tezahür etmektedir. Osmanlı tarihinde II. Viyana Kuşatması sonrası ve Balkan Savaşları esnasında bu duruma benzer hususlardan kaynaklanan sıkıntıların sonucu ağır olmuştur. İnsan faktörü kapsamında; komutanların yanında ordunun teknik sınıfı, muharebede en önemli unsur olarak ortaya çıkan erbaş ve erlerin eğitim seviyesi, savaşa olan bakışları, milli seciyeleri de önemlidir. Geçmiş savaşlarda savaşların kritik hal aldığı durumlarda ordunun insan unsurunun davranış şekilleri ve harekâta etkileri belirleyici etkilere sahiptir. Nitekim Birinci Dünya Savaşı yıllarında Komutanların Anadolu askeri talep etmeleri bu kapsamdadır.

Subay ve komutanlar barış dönemlerinde mesleklerini pozitif bilimin gerektirdiği şekilde geliştirmek ve olası durumlarda bu bilgiyi kullanması gerekir. Eğitimde yaşanan zafiyetin ve yetersizliğin bedelinin harekât şartlarında telafisi mümkün olmayacaktır. İstanbul Süleymaniye Yazma Eserler bölümünde bağışlanan kitapların analizi yapıldığında şu durum ortaya çıkmaktadır. 15. ve 16’ncı yüzyıllarda Osmanlı Paşaları bağışladıkları ve sayıları binleri bulan

yazma eserleri buradadır. Muhtemelen bu eserlerin büyük kısmını okumuşlar ve entelektüel birikimlerini artırmışlardır. Osmanlı İmparatorluğunun büyük bir güce dönüşmesinin temelinde akıl ve bilimin olduğu gerçeği bu bakımdan önemlidir. Harp tarihi incelemelerinde komutanların, subayların ve harekâta tesir eden teknik personelin eğitimi ve yeterliliğinin başarıya olan etkilerinin dikkate alınması gerekir. İnsan unsuru bu bakımdan önemlidir.

2. Harp Tarihi İncelemesinde Metot

Harp tarihinde faydalı tetkikler, tetkiki yapanın kendisini harekâtın sorumlusu yerine koymasıyla daha anlamlı olacaktır. Şüphesiz bunun için de askeri ortamın ve harekât alanının tahayyül edilebilmesi gerekir. Harekâta ilgili her hususu tam ve doğru olarak tespit etmek, savaşın sorumlusu komutanın elindeki imkân ve kabiliyetler ile kazandıklarıyla kaybettiklerini tam olarak bilmek önemlidir. Bir harekât teferruatlı bir inceleme ve hiçbir tesir altında kalmadan, objektif olarak keskin bir muhakeme ile yapılmalıdır. Sonuçta tarafsız olarak süzgeçten geçerek elde edilen sonuçlar objektif bir tenkide bağlanırsa incelenen harekâtın tarihi tetkiki gerçeğe en yakın şekilde yapılmış olur (Zaif 2016: 12; Görgülü 2009: 31-34).

Harp tarihi incelenirken takip edilmesi gereken sıra, harbin bir bütün olarak anlaşılması ve harbe etki eden unsurların harbin genel seyrine katkıları bakımından önem arz eder. Bu incelemede olumlu ve olumsuz etkileri olan unsurların tespiti yapılır. İncelemede ilave alt başlıklar olabileceği gibi temel olarak yöntem aşağıda sıralandığı gibidir.

2.1. İncelenecek Harbin Önemi

İncelenmesine karar verilen harbin hafızalarda canlı tutulması ve aktarılması hususu ile harbin gerçekleştiği dönemde harbin içinde yer alanların uygulamalarının düşünce, eylem ve davranışları ile farklılıklarının katkıları dikkate alınır (Turan 1983: 16). Seçilen Harp veya muharebede uygulanan yöntemlerin daha sonraki harekâta etkisinin olabileceği gerçeği dikkate alınır. Bütün muharebe ve harplerin incelenmesinin güçlükleri karşısında moral değerleri bakımından önemli olduğu değerlendirilen muharebeler seçimde dikkate alınmalıdır. Harbin seçiminde dikkate alınacak hususlar başlıklar halinde şunlardır (Ara 1983: 33).

- (1) Taktik ve Stratejiye olan etkileri,
- (2) Bilim ve teknolojinin gelişmesine paralel olarak taktik ve stratejideki değişikliğe olan etkileri,
- (3) Tarafların askeri teşkilatı, teçhizatı ve doktrinlerdeki değişimine yönelik bilgilere ulaşma ve mukayese etme,
- (4) Tarafların askeri alametlerini gösteren; yasalar, nizamlar, sancak, üniforma, madalya ve rütbelerdeki değişim ve gelişmeleri inceleme,
- (5) Tarafların lojistik hizmetlerinin tarih içindeki gelişimini inceleme,
- (6) Personel eğitimini ve özellikle subay, kurmay ve komutan eğitimini değerlendirme,
- (7) Savaşların siyasi, fikri, iktisadi ve sosyal boyutlarını incelemek suretiyle tarafları galibiyet veya mağlubiyete götüren saikleri ortaya çıkaracak hususların tespiti dikkate alınır.

2.2. Harp Öncesi Siyasî Dönem

İstisnalar dışında harpler hiçbir emare olmadan aniden ortaya çıkmazlar. Harplerin öncesinde, tarafları oluşturan devletler ya da devletler grubunu oluşturan ittifaklar arasında siyasi gelişmeler yaşanır. Harp kendini belli ederek açıktan gelir ve taraflar bundan haberdardır.

Taraflar arasında meydana gelen menfaat çatışmaları ve ihtilaflar siyasi durumun gerginleşmesine ve tırmanmasına neden olur. Bu gelişmelerin seyrinin incelenmesi, harbin maskeleye ve gerçek sebeplerinin bilinmesi (Görgülü 2009: 31) sonucu etkili figürlerin tespit edilerek süreçte yaşanan gelişmelerin detaylı araştırılmasına ihtiyaç duyulur.

2.3. Harbin Sebepleri

Harbin sebepleri bütün yönleri ile araştırılır. Harbin sebepleri geçmiş dönemlerde ve günümüze daha yakın dönemlerde farklı sebeplerle ortaya çıkmış olabilir.

Bu sebepler (Zaif 2016:14);

- (1) Toplumlar arasında zamanla soruna dönüşebilen ya da kendi inançlarını yayma düşüncesinden kaynaklanan dini sebepler,
- (2) Aşiret devrinde toprak, politik ve milli birliğin korunması,
- (3) Şan-şöhret, öç alma hissi,
- (4) Irkçılık cereyanları, ırk birliği kurma ve yayma düşüncesi,
- (5) Emniyeti sağlama ve refahtan maksimum pay alma düşüncesi ise son dönemlerin önemli sebepleri arasındadır.

Maskelene her savaşta az ya da çok etkili olduğundan bu boyutu gerçek nedenler ile karıştırılmamalıdır (Senai 2016: 38). Gelecekte potansiyel tehdit olabileceği ya da güç dengesinde etkinliğinin artacağı değerlendirilen muhtemel devletlerin de gelişmemesine yönelik tedbirlerin alınabileceği ve farklı gerekçelerle bu durumun bir harp sebebi olabileceği dikkate alınmalıdır.

2.4. Harbin Maksadı

Harbin maksadının anlaşılması, plan ve harekâtın planlanması ve harbin cereyanının amaca uygun olarak icrası bakımından gereklidir. Bazı durumlarda ise istihbâri gerekçelerle bu durum son ana kadar oldukça mahdut bir grubun bilgisi dâhilinde tutulabilir. Tarihte Fatih Sultan Mehmet'in seferlerini gizli tuttuğu bilinir. Bazı durumlarda da harekâtın çok hızlı şekilde yapıldığı vaki olmuştur. Araştırmacının etüt ettiği harbin arka planını anlamaya çalışması gerekir.

2.5. Harekât Alanı veya Bölgesinin Etüdü

Harekâtın cereyan ettiği coğrafi sahanın harekâtın gerçekleştirildiği tarihteki şekli ile harekâtı anlamaya uygunlukta kısmi bir bölgesinin etüt edilmesine ihtiyaç duyulur. Etüt edilen harekât sahası; muharebenin icra edildiği mevsim gibi diğer fiziki şartlar ve durumlar dönemin şartları esas alınarak incelenir.

Harekât alanında ve çevresinde tarafların konuşlanma gücünü doğru ve yeterli olarak tanımlamak gerekir. Bölgeye geliş istikametleri, bölgede konuşlanan askeri güçler; taarruz,

savunma, NBC, kara, hava ve deniz güçleri ile bu güçlerin imkân ve kabiliyetleri ile lojistik desteklenebilirlikleri dikkate alınır.

2.6. Tarafların Kuvvetleri ve Harekât Planları

Tarafların kuvvetleri hakkında bilgiye ulaşmak önemli bir sorun olmazken, tarafların harekât planlarının bilinmesi her zaman mümkün değildir. Harp tarihi yazımına önemli katkı sağlayacağı kaçınılmaz bir gerçek olmakla birlikte, tarafların harp planından ziyade harp sahalarındaki uygulamaları askeri kültür ve harp tarihine katkı sağlamaktadır. Planlar, harekât esnasında değişebilmekte, yeni planlar hazırlanarak anlık uygulamalar zorunlu hale gelmektedir. Diğer taraftan bu planlar gizli olduklarından, planlara ulaşmak pek mümkün olmamaktadır.

2.6.1. Tarafların Kuvvetleri

Bir harbin icrasının anlaşılması bakımından en önemli hususlardan ikisi harekât öncesi kuvvetlerin mukayesesi ve tarafların planlarının incelenmesidir. Bu bilgilerin doğru olarak anlaşılması harbin cereyanını anlamak bakımından temel teşkil edecektir.

Birliklerin arazi üzerinde birbirlerine göre konumlarını gösteren tertip ile birliklerin personel, teşkilat ve silah durumunu kapsayan konuşlanmasının bilinmesi önemlidir. Günümüze doğru yaklaştıkça orduların teşkilat yapısındaki değişiklikler, silah sistemlerinin gelişmesi ve orduların tarihin her zamankinden daha fazla mobilize olması sebebiyle durum daha da nazik bir hal almaktadır. Diğer taraftan mobilize gücü artarken hava ve uzay gücündeki gelişmeler de tespit alanında fırsatlar sağlamaktadır. Bu bilgiler özellikle az kuvvetle birliklerin nasıl kullanıldığının (Görgülü 2009: 31) ve savaşın sonucuna tesir eden hususların tespiti bakımından önemlidir. Tarafların kuvvetlerinin nicel olduğu kadar nitel olarak bilinmesi gerekir. Körfez Savaşı'nda Irak'ın güçlü ve sayısal üstünlüğü olan bir ordusu olduğuna inanılıyordu. Oyda müttefiklerin niteliği ve harbin sonucunu belirleyecek ayırt edici yönleri çok kuvvetli olduğundan harp çok kısa sürmüş ve Irak yenilgiyi kabul etmiştir.

2.6.2. Tarafların Harekât Planları

Planların incelemesinde amaca göre; sefer, seferberlik, harekât, lojistik, personel, istihbarat planları ve ekleri ayrı ayrı incelenmelidir. Seçilmiş örneklerden emir ve raporların tahlili yapılabilir. Harekâtı yönetenlerin şartlarını anlamaya çalışmak için orada olanları hissetmek gerekir (Görülü 2009: 32).

Yapılan tahliller harp prensipleri bakımından değerlendirilir. Sıklet merkezi başta olmak üzere, prensiplere ne kadar bağlı kalındığı incelenir. Burada uygulamanın bir bütün olarak ve harekâtın gerçekleştiği zamanın şartları dikkate alınarak değerlendirilmeye alınması önemlidir.

2.6.3. Harbe Tesir Eden Şahısların Biyografileri

Komuta heyetinin, harbe tesiri, sevk ve idare yetkisini kullanmaları sebebiyle önemlidir. Harp Tarihi incelemesinde komutanların biyografilerinin bilinmesi harbin sonuçlarına olan tesirlerinin anlaşılmasına katkı sağlar. Tarihte birçok harp ve muharebede komutanların katkıları harekâtın sonucunu belirleyici olmuştur. Alparslan'ın Malazgirt Savaşı öncesi tutumu,

Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'un fethi sürecinde atını denize sürece kadar harekate kendini adaması, Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi esnasında askerinin hoşnutsuzluğu karşısında atına atlayarak tek başına gideceği kararlılığını göstermesi ve ordusunu peşinden sürüklemeyi başararak Kurmay Yarbay Mustafa Kemal'in Çanakkale'de geriye çekilen askeri sipere yatırması, destek kuvvetlerini bölgeye çekerek düşmanı durdurması ya da Sakarya Savaşı öncesinde ordunun daha iyi bir hazırlık için Sakarya'nın doğusuna çekilmesi bu alana örneklerdir.

Tarafların güç dengesini değiştirebilen ve sonucu beklentinin aksi yönde değiştiren güçlü kişilikler olduğu kadar olumsuz örnekleri de harp tarihi incelemesinde dikkate alınmalıdır. Tiryaki Hasan Paşa'nın sınırlı kuvvetler ile gerçekleştirdiği Kanije Savunması ile bütün imkânlara rağmen kaybedilen II. Viyana Kuşatması her iki hususa dair örneklerdir.

2.7. Harekât İcrası

Harekâtın icrasının incelemesi de boyut itibarıyla beklenen gayeye bağlıdır. Gaye öğrenmek olduğunda icra bütün safhaları ile kronolojik olarak incelenir. Gaye harp sanatını öğrenmek ise icranın sadece seçilmiş kesitlerini incelemek yeterlidir. İcranın bütününcü incelemek daha ziyade kişisel çalışmalarda mümkündür. Toplu çalışmalarda zaman tahdidi olduğundan genellikle seçilmiş kesitler incelenir. Kesitlerin öncesi ve sonrası harekâtle bağlantı kurmaya yetecek kısalıkta özetlenir. Harekâtın icrasında seçilecek her kesit, her kare aslında birer taktik, operatif veya stratejik seviyede meseledir. Yani icranın incelenmesi esas itibarıyla mesele çözümüdür. İncelenen harekâta ne kadar çok mesele çıkarılabilirse öğrenilme oranı o denli artar ve inceleyenler harp sanatında tecrübe kazanırlar (Görgülü 2009: 32). Yakın zamanlarda bazı çalışmalarda kullanılan 3T (Teşkilat-Teçhizat-Tefekkürat) prensinin (Şayin 2011: 151-181; Efe-İnaç 2016: 86-96) gerek kültür tarihi gerekse harp tarihi kapsamında hemen her olayda incelenmesi ve çalışmanın tamamlanmasında dikkate alınması gerekir.

Seçilecek kesitler, sevk ve idare sanatının her konusundan olabilir. Liderlik problemlerine hitap eden bir kesit alınabilir. Harekât, istihbarat, personel, lojistik gibi ana konuların alt konularından kesitler seçilebilir. Kesit seçiminde esas, çeşitlilik, tartışılabilir ve üzerinde fikir üretilebilir olmasıdır (Görgülü 2009: 33). Harekat ortamında uygulanan yöntem Komutanın ve karar verici ortak aklın harp sanatına yatkınlığı ve bilgi seviyesi ile birlikte geniş bir tecrübe sahibi olmasıyla sonuca tesir eder. Çanakkale Cephesi kara harekatında 5.Ordu Komutanı Liman von Sanders ile Türk Kurmay subayların savunma stratejileri ve çıkarma bölgeleri hakkındaki görüşleri birbiri ile uyumlu değildi. Tarih Türk subaylarını haklı çıkardı. Bu konular başlı başına üzerinde durulması gereken ve dersler alınması gereken harekâtın icrasına yönelik hususlardandır.

Kişisel incelemelerde harekâtın cereyanı takip edilirken, yeni bir kararı gerektirecek durumlar tespiti çalışılır. Tespit edilen durumlarda zihni harp oyunu yapılır. "Acaba burada ben olsaydım ne yapardım? Nasıl karar verirdim? Nasıl emir verirdim? Karşı taraf ne yapabilir? Bunun için kısa durum muhakemeleri yapılmalıdır. Bu muhakemelerin yapılabilmesi için ise karşı tarafın harekâta yönelik planlamalarının neler olabileceği yönünde bilgi sahibi olmak gerekir.

Bazen sadece hareket tarzları ile düşman imkân ve kabiliyetlerinin tespiti başlı başına mesele olabilir. Durumun özelliğine göre üzerinde çalışılacak konu değişiklik gösterir. Bir karara sonuca ulaştıktan sonra harekâtın cereyanına devam edilir. Tarihteki komutan neyi, nasıl, niçin, hangi vasıtalarla ve kimin katkısını elde ederek yapmış? Planlama ile uygulanan kararlar kritik edilir, neden ve niçinlerini bulunmaya çalışılır. Uygulanmış olan kararın harekâtın cereyanına olan etkisine bakılır. Zihni çalışmada bu hususlar dikkate alınır. Kişisel çalışmalarda, özellikle yeni başlayanlarda mesele başlangıçta tespit edilemeyebilir. Harekâtın cereyanını takip ederken daha önce bir meselenin yaşanmış olduğu anlaşılır. Bu durumda meselenin doğduğu başlangıçtaki kesite dönülüp yukarıdaki zihni çalışmanın yapılabileceği gibi doğrudan uygulanan kararın harekâta etkileri üzerinde de çalışma yapılabilir. Esas olan harekâtı takip ederken bir okuyucu gibi değil o harekâtı yöneten bir komutan gibi olmalıdır (Görgülü 2009: 33).

3. Harp Prensipleri Bakımından Değerlendirme, Askeri ve Siyasi Yönü ile Temel Kavramlar

Harp prensiplerinin uygulanışı, planlarda olduğu gibi, harekâtın cereyanında da inceleyiciye kontrol formu görevi yapar. Prensiplerin uygulanışının çeşitli örnekleri görülür. Uyma ve ihlal etme hallerinin sonuca etkileri anlaşılır. Bunlardan dersler, sonuçlar çıkarılır (Görgülü 2009: 33). Harp prensipleri harp tarihi incelemesinde uygulanan yöntemler olması yönüyle savaşın sonucuna olumlu ya da olumsuz tesir ederler.

Harpler, diplomasinin sona erdiği ve kilitlendiği durumlarda ortaya çıkar. Başka bir ifadeyle milli hedeflerin askeri güç kullanılarak elde edilmesidir. Milli hedefler belirlenirken, ülkenin coğrafyası, jeopolitiği, jeostratejisi, nüfus yapısı, yer altı bilinen veya bilinmeyen kaynaklarının muhasımın değerlendirmesindeki yeri, kültürel kodları, tarihteki rolü, mevcut imkân ve kabiliyetleri, gelecek senaryolarında elde edebileceği fırsatları, bölgesindeki konumu ve milli hedef ile bunu gerçekleştirme iradesi daima dikkate alınan hususlardır.

Harbin de bu gerçeklerden hareketle, hedefinin açık, ulaşılabilir ve sonucunda milli menfaate hizmet etmesi gerekir. Harpler milli hedefin teminine yönelik kullanılabilen sert güçlerdir.

İstenilen sonucu ek kısa sürede, en az maliyetle elde etmek ve muhasımı istenilen çizgiye getirebilmek için harp belirli prensiplere dayalı olarak icra edilir ve harp prensipleri (Erendil 1998: 29) olarak tanımlanan bazı yöntemler uygulanır.

Harp Sanatının prensipleri; ünlü komutanların uygulamaları ile oluşmuş ve zaman içerisinde gelişmişlerdir. Harp prensiplerinin uygulamaları ve yorumları farklı ülke orduları ve kuvvetlere göre farklı yorumlanabilmektedir.

3.1.1. Hedef Prensibi

Gayretlerin kesin sonuçlu elde edilebilir bir amaca yönlendirilmesi. Bir başka kaynakta, taktik alanda değişik nitelikte oyalama taarruzları ve stratejik, psikolojik ve politik taarruzlar olarak tanımlanmıştır (<https://www.stratejikanaliz.com/birinci-arap-israil-savasi-harp-prensipleri/> (E.T.:06.02.2021)).

Hedef prensibi taktik, operatif ve stratejik seviyede dikkate alınması gerekir. Taktik seviyeden bakıldığında; arazinin durumu, harekâtın icra edildiği zamanda hava durumu, personelin eğitim seviyesi, doktrin ve teşkilat yapısı, kuvvetli ve milli silah sistemleri, haberleşme, ulaştırma sistemleri ve lojistik destek gücüyle uyumlu olmaları gerekir. Hedef açık ve net belirlenmesi yanında erişilebilir ve kesin sonucun elde edilmesini sağlamaya uygun olmalıdır (Erendil 1998: 29).

Askeri Operatif hedefler, stratejik hedeflere göre çalışır. Taktik hedefler ise operatif hedeflerin stratejik hedefe hizmet etmesine yönelik olarak planlanır. Ara hedefler düşmanın harekât maksadına; ekonomik ve süratle ulaşmaya yönelik olmalıdır. Askeri stratejik hedef harbin sonunda elde edilmesi gereken siyasi beklentiye ve kazanımlara uygun olmalıdır. Şayet siyasi hedef düşmanın bütünü ile mağlup edilmesi ise askeri stratejik hedef, düşman silahlı kuvvetlerini operasyon gücünü ortadan kaldıracak şekilde etkisiz hale getirmek olmalıdır. Hedef seçimi; harekât alanında bulunan askeri varlığın vazifesine, sevk ve idareye memur olan komutana verilmiş olan vazifeye uygun olmak durumundadır. Şüphesiz bunun için yapılabirliği mümkün bir çerçeve çizilmesi gerekir. Bu ise dost kuvvetlerin mevcut imkânları, orduyu oluşturan insan gücünün harekete geçirilebilen disipline edilmiş iradesi ile düşmanın benzer niteliğine ve harekât sahasının karakteristik özelliğine göre şekillenir. Uhud Savaşı'nda okçuların, emir almadıkça görev yerlerini terk etmemesi gerekirken savaşın kesin kazanıldığını ve ganimet toplanmaya başlandığını görerek yerlerini terk etmeleri ve sonrasında alınan yenilgi ve kayıplar maddi yeterlilikten ziyade insan unsuruna dayanan bir sonuç olmuştur. Bu olay disiplinin her şartta korunması, her muharip veya destek unsurun görevini tam yaparak dışlinin sorunsuz işlemesine yönelik bir örnek olarak daima canlı tutulur. Bu yönüyle, İslam ve Türk harp tarihinde her zaman dikkate alınan bir hadise olarak görülür. Yine İkinci Viyana Kuşatmasında harekâta başlarken verilen hedef ile sefer esnasında ana hedeften sapmaların harekâtın başarısızlığına olan etkisi önemli bir hadisedir.

3.1.2. Taarruz Prensibi

İnisiyatif kullanılarak hedefin ele geçirilmesi ve Taarruz ruhunu muhafaza etmesidir. ([https://www.stratejikanaliz.com/birinci-arap-israil-savasi-harp-prensipieri/\(E.T.:06.02.2021\)](https://www.stratejikanaliz.com/birinci-arap-israil-savasi-harp-prensipieri/(E.T.:06.02.2021))). Savaşlar bir tarafın taarruzu ile başlar ve ilk taarruz eden inisiyatifi ilk olarak ele geçirir. Bu durum karada olduğu gibi denizde (Slade 2012: 145) ve havada da benzer durumdadır. Taarruzun sürekli olarak gelişmesi ve askeri hedefe odaklı olarak inkişaf etmesi gerekir. İnisiyatif kullanılarak hedefin zapt edilmesidir (Erendil 1998: 29). Hedeflerin yanlışlığı durumunda elde edilecek sonuç yıkıcı olabileceği dikkate alınmalıdır. Taarruz aynı zamanda doğru ve zamanında yeterli bir kuvvetle tanımlandığında moral artırıcı bir etkiye de sahip olur.

Taarruzi harekât, komutanın inisiyatifini kullanmasına mani olur. İsteğini düşmana kabul ettirmesine, muharebenin temposunu ve cereyan tarzını saptamasına, düşmanın zayıf tarafından ve değişen durumdan süratle yararlanmasına imkân sağlar. Ya da komutanın savunma yapmasına olanak verir. Savunma kuvvet tasarrufuna yönelik ve sınırlı süreyle icra edilmesi gerekir. Nihai sonuç genelde taarruzi hareketle alınacağı kabul edilir. Bununla birlikte geri çekilme de taarruzi harekâtın bir parçası olabilir. Tarih boyunca Türklerin tatbik ettikleri Turan

Taktiği veya Kurt Kapanı görünüşte bir çekilme gibi olmasına rağmen muhasımı mobilize hale getirerek, insicamını ve zihinsel bütünlüğünü bozması ile başarılı sonuçlar alınan bir taktik olarak binlerce yıl uygulanmış taarruzi bir harekâttir.

Hava gücünün gelişmesiyle taarruz prensibinde yeni yaklaşımlar oluşmuştur. ABD Hava Kuvvetlerinden Albay John Warden, geliştirdiği sistem yaklaşımıyla Birinci Körfez Harbindeki hava harekâtının mimarı olarak gösterilmektedir. J.Warden bütün ülkelerin ve stratejik unsurların sistem yaklaşımı ile analiz edilmesi gerektiğini ortaya koyarak, bu maksatla iç içe geçmiş beş halkadan oluşan bir model geliştirmiştir. Modelde merkezden dışarıya doğru ve azalan öneme göre sırayla liderlik, önemli organlar, altyapı, nüfus ve askerî kuvvetler yer almaktadır (Ecik 2005: 46). Winston Churchill'in 1933 yılında, "Hava gücü ya savaşı bitirir ya da medeniyeti." (Topçu-Almaç 2014: 2) sözünü söylediğinde kimse 12 yıl sonra İkinci Dünya Savaşının sonucunun hava gücü ağırlıklı olarak sona ereceğini bilemezdi.

3.1.3. Sıklet (Ağırlık) Merkezi Prensibi

Savaşta, muharebenin kazanılmasına yönelik kesin sonuç alınacak yerde ve zamanda muhasımın karşısında daha üstün bir muharip güç bulundurma gayretidir. Bu bazen merkez olurken, genel olarak kanatlara yönelik taarruzlar olarak cereyan etmektedir. Başka bir ifadeyle sıklet merkezi; Kesin sonuç bölgesinde üstün kuvvet ve bir bölgede aldatma taarruzları yaparken, başka bir bölgede üstün kuvvetlerle sonuç alıcı taarruzlar yapmak. ([https://www.stratejikanaliz.com/birinci-arap-israil-savasi-harp-prensipleri/\(E.T.:06.02.2021\)](https://www.stratejikanaliz.com/birinci-arap-israil-savasi-harp-prensipleri/(E.T.:06.02.2021))).

Sıklet (ağırlık) merkezi öncelikli olarak komutada birliği ve ahengi gerektirir. Amacın doğru açıklanması ve risklerin doğru belirlenmesi önemlidir. Ağırlık merkezinin doğru zamanda ve yerde kullanılmasına ilaveten harekâtın amacının da doğru seçilmesi ve taarruzi harekât yapılması gerekir. Ağırlık merkezi diğer harekât prensipleri ile uygun şekilde kullanılması kuvvetlerin muharebe üstünlüğüne katkı sağlar (Erendil 1998). Şüphesiz bu prensip uygulanırken, muhasımın sıklet merkezinin ve muhtemel harekât tarzının bilinmesi gerekir.

3.1.4. Kuvvet Tasarrufu Prensibi

Kesin sonuç bölgesi dışında yeteri kadar kuvvet bulundurulması. Başka bir ifadeyle "Ulaştırma hatlarına ve geri bölgelerdeki ikmal tesislerine taarruzlar; böylece, düşman kuvvetlerini buldukları yerde ve yaygın bir durumda tutmak."tır. ([https://www.stratejikanaliz.com/birinci-arap-israil-savasi-harp-prensipleri/\(E.T.:06.02.2021\)](https://www.stratejikanaliz.com/birinci-arap-israil-savasi-harp-prensipleri/(E.T.:06.02.2021))).

Sıklet merkezi prensibinin sonucudur. Harekâtın zaman ve mekân boyutları içerisinde muharebe gücünün dağılımı ve kuvvetlerin nerede tasarruf edilerek nerelere destek verileceği üzerine yoğunlaşır. Riskin doğru değerlendirilmesi ve amacın açıkça ortaya konulması esastır. Savaşın amacına ulaşabilmesi için milli kaynakların orantılı ve uygun yerde kullanımı gerekir. Temel olarak kuvvet tasarrufu eldeki imkân ve kabiliyetlerin zaferi kazanacak kadar önemli bir kısmı harekât sahasında bulunurken, muhtemel risk bölgelerinde ve aldatmaya yönelik olarak muhasımın gücünü bölmek maksadıyla belirlenen yerlerde de asgari bir güç bulundurulması gerekir. Bu prensipte zafere kesin olarak ulaşılması düşünülen yer dışında gereği kadar kuvvet bulundurmaya gerektirir (Erendil 1998: 29). Bu durumda diğer prensiplerin doğru

değerlendirilmesi ve birbirlerine tesirlerinin iyi analiz edilmesi ve bölgenin doğru tahayyül edilmesi gerekir.

Sakarya Meydan Muharebesinde Yunan kuvvetlerinin yedi (7) tümeni sıklet merkezine, bir tümeni ve alayı ise kuvvet tasarrufu bölgesine sevk edilmiştir. Bu bölgedeki Yunan tümeni zayıf kalmış olduğundan Cephedeki Türk kuvvetlerini tespit edememiş ve Türk ordusu buradaki bir kolordusunu zayıf olan güneye sevk ederek sonucu etkileyecek bir uygulama yapma fırsatı yakalamıştır. Bu sonucun alınmasında Türk Hava unsurlarının muhasımı uçaklarının Türk Cephesine geçmesine mani olurken, muhasımın konuşlanma yerleri ve gücünü anlık olarak Türk Komuta katına raporlaştırmasının etkisi olmuştur.

3.1.5. Manevra Prensibi

Manevra prensibi temel olarak; kuvvetlerin en uygun bölgeye kaydırılması ya da düşmanın ulaştırma hatlarını tahrip etmektir. (<https://www.stratejikanaliz.com/birinci-arap-israil-savasi-harp-prensipleri/>(E.T.: 06.02.2021). Muharebe gücünü esnek bir şekilde kullanarak muhasımların elverişsiz şartlardayken etkisiz hale getirilmesini amaçlar. Manevra prensibi kuvvetlerin daima hareketli, taarruzi olmasına imkân verdiği gibi kayıpların minimuma indirilmesine imkân verir. Esneklik, hareketlilik ve manevra kabiliyetini esas alan bu prensip yalnız muharebe sahasında değil teknolojik imkânlardan yararlanmayı, sevk ve idare, lojistik destek ve ulaştırma alanlarına da yansıtıldığı oranda tatbik edilebilir.

Manevra prensipini modern harp silah ve teknolojilerini verimli kullanmakla doğrudan ilişkili bir prensiptir. Osmanlı ordusunun 17'nci yüzyıla kadar dinamik yapısında bunun büyük tesiri bulunmaktadır. Osmanlı ordusunda gözlemleri bulunan Ferdinand'ın elçisi Ogier Ghiselin de Busbecq bu durumu;

“Dünyada hiçbir kavim yabancıların faydalı buluşlarından yararlanma konusunda, Hıristiyanlarca icat edilen top ve havanları ve diğer bir çok şeyi alarak ispatladıkları üzere, Türklerden daha istekli davranmamışlardır...”
(Ágoston 2017: 118) tespitinde bulunmuştur.

Manevra Prensibi düşmanın hareket kabiliyetinden daha hızlı, değişken ve şartlara uyum sağlamayı gerektirir. Düşmanın hareket kabiliyetinden daha hızlı ve esnek olmayı gerektirir. Düşmanın dakikada attığı adıma oranla daha hızlı adım atabilme senkronizasyonu geçmiş dönemlerin önemli bir taktiği olarak harekâta etki etmiştir.

Harekât sahasında azami güç ile düşmanın en zayıf kanadına karşı odaklanma prensibi stratejik avantaj sağlamakta ve manevranın önemli bir avantajı haline gelmektedir. Manevra prensibinin asıl sebebi kalıplaşmış ve statik durum yerine hareketli ve dinamik bir harekât ortamı oluşturmaktır. Manevra prensibi fiziki hareketlilik yanında planların, düşünce sisteminin, ekonomik imkânları kullanma dâhil mevcut bütün güç kaynaklarını değerlendirmeyi öngörür. Manevra gücü ve kabiliyetini etkin kullanmak; operatif seviyede görevli olan komutanın taktik alanda muharebeyi kendi lehine şekillendirmesi ve sonuçlandırmasını gerektirir. 1517 Osmanlı Mısır Seferinde Yavuz Sultan Selim'in El Mukaddam Dağını dolaşarak Mısır ordusunu arkadan

çevirmesi (Ágoston 2017: 83,84) ile 1967'de Mısır'ın taraf olduğu savaşlarda İsrail ordusunun uyguladığı yöntemler bu konuda önemli örneklerdir.

Napolyon, harplerde manevraya büyük önem vermiş, önce zayıf kanatları tesir altına alarak sonuç almaya yönelmiştir. Ocak 1797 tarihinde İtalya'nın güneyinde Avusturya ordusuna karşı kazandığı büyük zaferde en önemli farkındalığı manevra yeteneğindeki başarısı olmuştur (Ateşoğlu 2013: 134). Napolyon, yüksek hızda mobilize ettiği ordusuyla büyük başarılar elde etmiştir.

3.1.6. Emir-Komuta Birliği Prensibi

Milli görev duygusunu icraya yönelik bir görevin yerine getirilmesidir. Görevin çizdiği yönde icra edilirse yapıldığında sağlam ve doğru sonuçlar verir (Gavet 2001: 49,54). Bu prensip sevk ve idare olarak da tanımlanmakta olup bir gayeye ulaşmak için yapılan faaliyet olarak tanımlanmaktadır (Erendil 1998: 26). Bir başka tanımda "Savaşta bütün gayretlerin tek bir komutanın sorumluluğunda hedef istikamette kullanılmasıdır" tarifi yapılmıştır (<https://www.slideshare.net/ahmetfarukener/askeri-strateji-prensipleri>). Askeri gücün tam ve etkin olarak harekâta dâhil edilmesi ve hedefin elde edilmesi bakımından emir komuta önemli bir prensiptir. Bu prensip bir komutanın bütün kaynakları ve kabiliyetleri tek başına kullanmasından ziyade ortak aklın oluşturduğu fikre göre karar almasını gerektirir. Günümüzde teknoloji yoğunluklu harplerin olması, farklı kuvvetlerin ve farklı devlet ordularının iştirak ettiği müşterek ve birleşik harekât konseptinin gerekliliği emir-komutanın güçlüklerini yansıtmaktadır.

Emir-Komutada azami fayda sağlamanın en önemli yönü koordinasyonu güçlü tutmaktır. Bir hava gücünün sevk ve idaresi bir hava komutanı kontrolünde olması, deniz çıkarma ya da muharebe filosunun sevk ve idaresinin denizci komutanda olması gerekirken harekâtın bütününü sevk eden komutanın niyet ve maksadına uygun bir temponun ve yönelimin müştereklik ruhu içinde icra edilmesi gerekir. Harp tarihinin müştereklik boyutunun incelenmesinde hangi gücün nerede neyi, nasıl, niçin ve kimin emriyle yaptığı incelenmelidir.

3.1.7. Emniyet Prensibi

Emniyet prensibi harekâta başlamadan evvel hazırlanan planların ve harekâta ait her türlü korunması gereken bilgi, belge, doküman, emare ve eylemlerin sakınılması ile başlar. Emniyet prensibi her şeyi durağan hale getirmek değildir. Harekâta yönelik, ortak aklın oluşması, fikirlerin beyanı gibi harekâta katkı sağlayacak akışın korunması gerekir.

Emniyet prensibi baskından, gözetlemeden, tacize uğramaktan ve dūřmanın her türlü müdahalesinden korunmayı esas alır. Ancak bu, burada belirtilenden çok daha zor ve karmaşık bir haldir. Birliđin bulunduğu konumda bir saldırıya karşı emin olması ve harekâta moral gücü yüksek olarak başlama iradesinin temelinde yine emniyet prensibi bulunur.

Harekâtın başarısı için muhasımdan azami bilgi alınırken, bilgi kaçağını tamamen engelleyebilmek için modern sistemleri karşı tarafın bilgi erişimini engelleyecek şekilde kullanmak gerekir. Emniyet prensibinin önemli unsurlarından biri komutanın kendi birliğinin fizik güvenliğini sağlaması, personelin güvenilirlik kıstaslarında olması ve eğitimi olması

gerektirir. İstiklal Savaşı yıllarında Türk hava unsurlarının Yunanlardan gerekli bilgileri alırken karşı tarafa fırsat vermemesi bu kapsamdadır. Bu uygulama Başkomutanın havacılara 21 Ağustos 1922 tarihinde Akşehir’de verdiği bir emrin gereğidir (Yalçın 2017: 398; Yalçın 2016: 86).

Fazla emniyetin her zaman doğru karar olmayacağı bilinmelidir. Birinci Dünya Savaşı’nda Alman Genelkurmayı tarafından hazırlanan Schlieffen Planında Alsac-Loren için öngörülen tasarrufun, General Moltke tarafından iki katına çıkarılması burada emniyeti artırırken, Fransızların büyük yığınak ve güç topladığı Marn’da yetersiz bir Alman kuvveti bulunması nedeniyle mağlubiyete sebep olmuştur. Bu ise genel olarak savaşın seyrine tesir etmiştir.

3.1.8. Baskın Prensibi

Düşmanın hazırlıksız yakalanması, baskına uğramamak için iç ve dış istihbarat elemanlarının koordineli çalışmasıdır. ([https://www.stratejikanaliz.com/birinci-arap-israil-savasi-harp-prensipleri/\(E.T.:06.02.2021\)](https://www.stratejikanaliz.com/birinci-arap-israil-savasi-harp-prensipleri/(E.T.:06.02.2021))). Baskın yapmaya müsait bir birliği sevk ve idare ederken, baskına uğramamak için de gerekli tedbirleri alabilmeyi gerektirir (Erendil 1998: 29). Baskın prensibi komutanlık vasfının ortaya çıkmasını sağlayan bir prensiptir. Bu prensiple düşmana ummadığı yerde ve zamanda ani darbe vurmaya ve etkisiz hale getirmeyi gerektirir.

Harp tarihinde pek çok önemli başarı gücünü baskın prensibinden almaktadır. Bu prensip aynı zamanda emniyet prensibinin karşılığıdır. Genel olarak güç, donanım ve ellerinde tutukları mekân itibarıyla daha zayıf olan güçler kendilerine göre şartları müsait olan muhasımlarına karşı bu prensibi uygularlar. Modern zamanlarda ise gelişen teknoloji, hava kuvvetleri ve uzay gücünün gelişmesi tarafların birbirleri hakkında anlık bilgi sahibi olmalarına olanak sağladığından baskın prensibinin uygulanması geçmişe göre nispeten zorlaşmaktadır. Elektronik sistemlerdeki gelişmeler ve uyduların desteği bu prensibin uygulanmasını daha da güç hale getirmiştir. Muhasımın standartlarında bir hava gücü olması bu kapsamda önemlidir. Türk harp tarihinde baskın prensibine ait birçok örnek bulunmaktadır. Sırpsındığı ve Büyük Taarruz ile Avrupa harp tarihinde Almanya-Polonya Savaşı önemli örneklerdir.

3.1.9. Sadelik Prensibi

Harp tarihinde önemli hususlardan biri sadelik prensibinin uygulanması olduğu gerçeğidir. Karmaşık ve detaylı planlardan oluşan bir harekâtı, harekâtın uygulayıcısı konumunda olan ve farklı eğitim seviyesinde bulunan bir kitlenin doğru anlayamama riski her zaman olacaktır. Bu prensipte planlar; sade, anlaşılır ve uygulanabilir olmalıdır (Erendil 1998: 29). Emirlerin açık, anlaşılır, öz, sade ve yoruma meydan verilmeyecek şekilde ilgili birim ve personele verilmesi askeri mevzuatın gereğidir. Sadelik prensibinde dikkate alınacak bir diğer husus ise görevin anlaşılmayacak kadar da basite indirgenmemesidir. Mustafa Kemal Paşa’nın Büyük Taarruz sürecinde hedefin Akdeniz olduğunu belirtmesi açık ve sade bir emirdir.

3.1.10. Teksif Prensibi

Teksif prensibinin amacı, hedefe ulaşmak için, muharebe gücünün etkilerini en avantajlı yer ve zamanda yoğunlaştırmaktır. Bu prensip, kesin sonuca ulaşmak amacıyla düşmana göre daha üstün ve amaca uygun yerde bir araya getirilmiş muharebe gücünün kullanılmasını öngörür.

Geçmiş dönemlerde merkezde gücü toplama ve kanatları buna göre düzenleme alışkanlığı bulunuyordu. Ancak harbin cereyanında merkeze yüklenme veya kanatlardan merkeze yönelme daima bir taktik unsur olarak tarafların harekâtına etki etmekteydi.

3.1.11. Moral Prensibi:

Moral, savaşın asli unsuru olan bireyin kendisini ruhen ve bedenen güçlü hissederek, görevini gönüllü olarak ve güven duygusu içinde yapmasını sağlayan manevi güçtür. Bireyin moral gücü, harekât esnasında görev unsurunun gücünü, görev unsurunun gücü ise müşterek kuvvetin gücünü oluşturur. Bu da tüm gücün savaşa azim ve kararlılığının bir göstergesidir.

Morali bozulmuş bir orduda, teşkilat çok çabuk bozulur. Taktik ve strateji de moral gücünün zayıflaması durumunda varlık gösteremez (Gavet 2001: 57-60). Moral gücünün harplerdeki etkisi özel bir öneme haizdir. Birinci Dünya Savaşı yıllarında Filistin Cephesinde iki (2) Türk tayyaresinin 25 tayyarelik İngiliz filosunu dağıttığı birçoğunu düşürdüğü bilinmektedir. Keza Şehit Pilot Binbaşı Fazıl Bey'in İstanbul'da Kızkulesi semalarında beş (5) tayyareden oluşan İngiliz filosunun arasına dalarak yapmış olduğu hava muharebesi moral gücünün asker üzerindeki etkisidir (Yalçın 2014: 1-32; Kansu vd. 2006: 369; Yalçın 2017: 366). Yine aynı savaşın son yılında Türk tarafının kazanma iradesinin zayıfladığı dönemlerde 14 uçaktan oluşan hava filosu itilaf uçak filolarınca yerde yakalanabilmiştir. Baskın yapan iki uçaktan oluşan kollar yerini baskın yiyen filoların alması moral gücünün harekâta etkisi bakımından önemlidir.

Von Kress anılarında Birinci Kanal Seferinde zorunluluğun bir sonucu olarak temizlik maksatlı su kullanılmasının yasaklanmasının alışılmış yıkama ve temizlikten vazgeçmek zorunluluğu olan biri için en fazla azap veren bir uygulama olduğunu anlatmaktadır. Bu dönemde Irak, Suriye ve Filistin Cepheslerinde en önemli sıkıntı beslenme ve su sorunudur. Çekirge istilasının da etkisi ile oldukça zorlaşan iaşe durumu orduda büyük bir motivasyon sorununa neden olmuştur (Işık 1995: 173-175). Yine Bize Kime Bırakıp Gidiyorsun Türk isimli eserde lojistik desteğin kaynağının yerel halk olarak belirlenmesi ve uygulanan yöntemler muzaffer olmaya anık bir ordunun üzerinden geleceği hususların dışında ve yetersizdir (Günay 2006: 1-100).

3.1.12. Hukuka Uygunluk Prensibi

Günümüz şartlarında harekâtın hukuki çerçevede kalması oldukça önemli hale gelmiş ve sıcak harp dışında özel harp neveleri birçok güçlükleri beraberinde getirmekte ve harekâtın sonucunda bağlayıcı yönleri ve uluslararası alanda etkileri olmaktadır. Harp Prensiplerinden en önemli hususlardan biri, harekâtın her aşamasında hukuki sınırlar içinde kalmaktır. Muharebenin başarısı ya da başarısızlığı halinde hukuka bağlılık her iki taraf açısından harekâttan sonra bir zaman diliminde sorgulanacak ve değerlendirme konusu olabilecek bir prensiptir. Bu prensibe uyulmaması ordunun yanında milletlerin zor duruma düşürülebileceği hassas bir konu olduğundan her seviyede askerinin ve inisiyatif kullananların dikkat etmesi gerekir. Bosna-Hersek Harekatında Hollanda askeri unsurunun yerli Müslüman halkı Sırlara teslim etmesi ve Sırların da bu insanlara katletmesi aradan uzun zaman geçmesine rağmen Hollanda için bir itibar kaybı olup halen tartışma konusu olmaktadır.

Hukuka uygunluk yalnız sefere yönelik olarak değil orduların her halinde hak ve hukuk içerisinde bir yaşam sürmesi ile mümkündür. Sultan IV. Mehmet zamanında İstanbul'da bulunan İngiliz elçiliği görevlisi Ricault'un hatıratında, Osmanlı ordusunun başarısında ve büyümesinde askerlerin elde etmek istedikleri şeyler için pazarlık yaparlar ve aldıkları malın değerini nakit olarak öderler (Işık 1995: 211) bilgisi yer almaktadır.

Harekâtın planlanması, hedeflerin seçimi ve harekâtın icrasında yapılan faaliyetler hukuk kurallarına uygun olmalıdır (Topçu-Almaç 2014: 13). İkinci Dünya Savaşı yılları sonlarına kadar uluslararası hukuk ve uygulamalarda ele geçirilen ülke toprakları ve buradaki demografik unsura, kültürel birikimlere yönelik yapılan tahribatlar telafisi mümkün olmayan hasarlara neden oluyordu. Şüphesiz bu insanlık dışı uygulamaların modern dünyada yeri kalmamakla birlikte devlet ve ordu kültürü gelişmemiş genellikle Balkanlarda ve Uzak Doğu'da yerleşik ilkel toplum ve devletlerde halen sürdüğünü belirtmek gerekir.

3.2. Harp Tarihi İncelenmesinin Siyasi ve Askeri Sonuçları

Harpler milli hedeflerin elde edilmesinde politik kararlara destek sağlayacak araçlar olup nihai amaçlar değildir. Bununla birlikte diplomasinin yürütülemediği ve gerginliğin kaçınılmaz hal aldığı bir sürecin sıcak çatışma hali olması sebebiyle sonuçları yıkıcı olmaktadır. Her harbin askeri ve siyasi sonucu vardır. Bu sonuçlar milli hedefe ulaşılmasına fırsat verdiği ölçüde başarılı aksi halde başarısız olarak tezahür eder. Her iki halde de askeri olarak alınması gereken bazı tedbirlerin olması kaçınılmazdır. Kıbrıs Barış Harekâtı bu konuda önemli ve etkileri halen devam eden bir uygulamadır.

Siyasi sonuçları itibariyle arzu edilen hedefe ulaşılmış olabilir ya da başarısız olunması halinde devletin karşılaşacağı olumsuz sonuçları olabilir. Irak harekâtı bu konuda önemli bir uygulamadır.

Askeri sonuçları ise iç ve dış faktörler olarak iki bakımdan dikkate alınması gerekir. Başarılı bir harekât ise her iki tarafın durumu incelenmeli ve başarıya temel teşkil eden hususlar tespit edilmeli ve bu kazanımların korunmasına yönelik tedbirlerin neler olduğu incelenmelidir. Başarısız sonuçlarda ise yine başarısızlığa neden olan faktörler incelenmelidir. Bu harekâtın sonunda tedbir olarak alınan bir husus olup olmadığı da inceleme konusu olarak dikkate alınmalıdır.

Harekâtın sonucunda olumlu ya da olumsuz dış faktörlerin orduya yönelik yaklaşımları incelenmelidir. Bu konu siyasi boyutunu da etkilemektedir. Uluslararası alanda etkili devletlerin ambargo uygulamasının askeri güce etkisi, harp yapabilme iradesine tesirleri incelenmelidir. Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası gelişmelerin askeri olarak etkileri ve uygulanan ambargo bu hususa yönelik önemli uygulamalardan biridir.

3.3. Harp Tarihi İncelenmesinin Temel Kavramlar

Tarih: Geçmişte insan toplulukları arasında meydana gelen olayları ve gelişmeleri, yer zaman belirterek, neden sonuç ilişkileri içinde inceleyen ve değerlendiren bilim dalıdır (Kütükoğlu 1991: 1-3; Zaif 2016: 10).

Harp: Milli çıkarları elde etmek için devlet ya da iki devletin veya ittifak gruplarının birbirleriyle maddi ve manevi tüm güçleriyle çarpışmasıdır (Ucuzsatar 1986: 28; Erendil 1998: 7-9).

Harp Sanatı: Harbi yürütecek maddi ve manevi tüm güçlerin kullanılması ve geliştirilmesi sanatıdır (Ucuzsatar 1986: 28).

Harp Tarihi: Harbin silahlı mücadele kısmını konu edinen, harplerdeki silahlı mücadelelerin ve bunlara etki eden faktörlerin stratejik, operatif ve taktik seviyede incelenmesidir (Görgülü 2009: 10; Zaif 2016: 11).

Askeri Tarihi: Askerî tarih, barışı da ihtiva edecek şekilde, askerî gücün geliştirilmesi ve kullanılmasını, askerî her türlü olay, konu ve sorunları inceleyen, harp tarihinin üzerinde bir ilim ve sanattır (Görgülü 2009: 10).

Operatif Seviye: Bir askeri unsur tarafından önceden belirlenen stratejik hedeflerin elde edilebilmesi için sevk ve idarinin icrası.

Taktik: Silahlı Kuvvetlerin düşman karşısında ve temasında, düşmana karşı en çok etkili olacak, düşmanın etkilerinden en az zarar görecektir surette kullanılmasına yarayan kural ve metotları gösteren tekniktir (Erendil 1998: 25). Bölük seviyesinden Tümen seviyesi dâhil birlik faaliyetidir.

Strateji: Millî politikaların ortaya koyduğu hedeflere ulaşmak için gerekli faaliyetlerin nasıl yürütüleceğini tanımlar. Stratejinin kaynağı politikadır ve genel hedefler ile bu hedefleri gerçekleştirecek planlara işaret eder. Stratejik seviye askeri birlik; kolordu, ordu ve ordular grubu faaliyetidir.

Stratejik Bölge: Ekonomik, politik ve sosyal bakımlardan milli güç üzerinde önemli ölçüde etkisi bulunan limanlar, şehirler, boğazlar, kanallar, endüstri ve ticaret merkezleri gibi coğrafi bölgelerdir (Ucuzsatar 1986: 29).

Stratejik Hedef: Ele geçirilmeleri halinde ulusal çıkarların gerçekleştirilmesini saplayacak stratejik bölgelerdir (Ucuzsatar 1986: 29).

Stratejik Seviye: Milli hedeflerin elde edilebilmesi için, askeri bir harekâtın en üst seviye planlama ve durum değerlendirmesinin yapıldığı, askeri gücün tüm unsurlarının ortak bir hedefe yönlendirilmesidir.

Stratejik Yığınak: Stratejik amaçların ele geçirilmesi için askeri gücün düzenlenmesi ve tertiplenmesidir (Ucuzsatar 1986: 29).

Stratejik Savunma: Daha sonra taarruza geçmek için, gerekli kuvvet ve araçları toplamak amacıyla, yurt içindeki hayati öneme haiz bölgelerin korunması için alınan tedbirlerdir (Erendil 1998: 18).

Stratejik İstikametler: Stratejik seviyedeki birliklerin üzerinde hareket edebileceği, ilerleyebileceği veya manevra yapabileceği ve stratejik bölgelere el atan yollar veya mihverlerdir (Ucuzsatar 1986: 29).

Stratejik Taarruz: Düşmanın komuta heyeti, güç kaynakları, enerji merkezleri, radarları, harekât merkezi, harp sanayii merkezleri ve harekât stratejilerine yönelik doğrudan etki oluşturacak harekettir.

Jeostrateji: Stratejinin saptanmasında coğrafi faktörlerin tesirlerini ve strateji ile coğrafya arasındaki ilişkileri inceleyen bilimdir (Ucuzsatar 1986: 28).

Jeopolitik: Devlet ya da devletler grubunun üzerinde yaşadığı arz alanının ulusal çıkarlarının elde edilmesinde izlenecek siyaset üzerine etkileridir (Ucuzsatar 1986: 28). Başka bir tanımlama ile dünya coğrafyasını coğrafi yapı ve evrensel değerleri ile inceleyerek, dünya, bölge ve ülke çapında güç ve politik düzeyde hareket tarzı araştırması yapan, politika belirlenmesi için bir ulus ya da uluslar topluluğunun veya bölgenin jeopolitiğin değişmeyen ya da değişen unsurlarını dikkate alarak güç değerlendirmesi yapan, etkisinde kaldığı günün dünya güç merkezlerini ve gölgedeki güçleri inceleyen bilimdir (İlhan 2003:36).

Milli Güç: Milli hedeflerin elde edilmesinde kullanılacak olan; politik, ekonomik, askeri ve manevi güçlerin bütünüdür (Ucuzsatar 1986: 28).

Milli Hedef: Elde edilmeleri halinde milli hedefin (çıkarların) gerçekleşmesini sağlayan milli güvenlik veya refah sağlayıcı tesirler husule getiren amaçlardır (Ucuzsatar 1986: 29).

Milli Menfaat: Milli imkan ve kabiliyetler ile devletin bekasını, ve milletin refahını, saadetini ve huzurunu sağlamak için ulaştırılması gereken amaçlardır.

Ekonomik Güç: Devletlerin üzerinde yaşadığı arz alanının sahip olduğu doğal kaynaklarla birlikte tarım, endüstri, ulaştırma ve ticaret alanlarındaki etkinliğidir (Ucuzsatar 1986: 29).

Askeri Güç: Milli siyasetin tatbiki ve milli hedefin elde edilmesi maksadıyla, fiziki kuvvet olarak kullanmak üzere tasarlanan milli gücün bir unsurudur (Ucuzsatar 1986: 29). Bu tanımda askeri gücün öncelikle caydırıcı bir özelliği olduğunu belirtmek gerekir.

Politik Güç: Devletler ve devletler grubunun ulusal çıkarlarının çatıştığı diğer devlet ve devletler grubunun üzerinde sağlayabileceği politik etkinlik oranıdır (Ucuzsatar 1986: 29).

Muharebe Taktik düzeyde bir hareketin gerçekleşmesi için taktik düzeyde birbirine düşman iki kuvvetin bir alanda çatışmasıdır (Ucuzsatar 1986: 29).

Muharebe Şekilleri: Savaşların bir bölümünü oluşturan muharebeler, Taarruz, Savunma ve Geri Çekilme Hareketleri (Erendil 1998:12-19). Deniz ve Hava Kuvvetlerinin muharebe yöntem ve usulleri kendi doktrin ve konseptlerine göreler.

Üs: Taktik seviyede de kullanılabilen ve genel olarak stratejik bir harekâtın lojistik ihtiyaçlarını giderebilecek coğrafi bölgelerdir (Ucuzsatar 1986: 29). Havacılık terminolojisinde tugay seviyesi muharip hava birliğini ifade etmektedir.

Stratejik Kaynak: Milli güç üzerinde büyük katkısı olan doğal kaynaklar ve insan gücüdür (Ucuzsatar 1986: 29).

Güç Merkezi: Stratejik kaynaklara, sosyal, ekonomik, politik ve askeri unsurlara bağlı olarak zamanla yer ve el değiştiren belirli bir zaman aralığında dünya politikasını etkileyen yapılardır (İlhan 1998: 55-60).

Harekât (Operasyon): Bir askeri kuruluşun, aldığı vazifelerin yerine getirilmesiyle doğrudan doğruya ilgili faaliyetir (Erendil 1998: 3).

Harekât Alanı: Askeri harekât ve ona ait birliğin veya bütünün çarpışmasıdır (Erendil 1998:3). Harekat alanı aynı zamanda idari faaliyetin yürütülmesi için planlanan yerdir.

Muharebe Sahası: Harekât alanında, tarafların muharip birliklerin çatışma durumunda buldukları veya muharebe yaptıkları sahadır.

Doktrin veya Öğreti: Geçmiş nesillerin elde ettiği kazanımlardan istifade edilerek mevcut imkân ve kabiliyetlerin nasıl değerlendirileceğini öngören prensiplerin belirlenmesidir. Doktrin bir başka ifadeyle tecrübeden kazanılan birikimlerin mevcut duruma tatbikidir. Tecrübe ve teorinin yeni bir hale dönüşmesidir.

Askeri Doktrin: Mili hedefin elde edilmesi için tecrübe ve teorilerden yararlanılması suretiyle askeri unsurun en verimli şekilde kullanılmasına yönelik belirlenmiş değişken hususlardır.

Harp Karargâhı: Fiziki durumu ile sevk ve idareye uygun ve yeterli, müttefiklerle, diğer kuvvetlerle, bağlı birliklerle irtibatı sağlayan muhabere vasıtaları bulunan, bilgi sistemleri ile bunları faaliyetini ve devamlılığını sağlayacak uygun nitelikli personeli olan komuta merkezidir. Başka bir tanımla; birleşik ve müşterek harekâtı icra etmeye uygun, her türlü ihtiyacın karşılandığı emniyetli ortamdır.

Harp Prensipleri: Harekâtın planlanması aşamasından harekâtın icrası ile sevk ve idaresi kapsamında uygulanan yöntemleri gösteren prensiplerdir.

Mevcut harp prensipleri; hedef, emir ve komuta birliği, taarruz, sıklet merkezi, kuvvet tasarrufu, manevra, baskın, emniyet, sadelik, moral, hukuka uygunluktur. Muzaffer Erendil'e göre harp prensiplerinin tanımını kısaca şunlardır (Ecik 2006: 58; Erendil 1998: 29; [https://www.slideshare.net/ahmetfarukener/askeri-strateji-prensipleri/\(E.T.:06.02.2021\)](https://www.slideshare.net/ahmetfarukener/askeri-strateji-prensipleri/(E.T.:06.02.2021))).

Hava ve Uzay Boyutlu Harekât: Uçakların üçüncü boyutta savaş alanında bir asimetri oluşturmak suretiyle, asimetri oluşturmak, muhasımın imkân ve kabiliyetlerinde yeterli olmayan bir güç unsurunu kullanarak muhasımı yenilgiye zorlayacak şekilde farkın oluşturulmasıdır (Topçu-Almaç 2014: 5).

Tam Komuta: Bir komutana harekâtı yürütebilmesi maksadıyla astlarının sevk ve idaresini kapsayacak şekilde verilen askeri yetki ve sorumluluktur.

Tecrit: Düşmanın yerdeki muharip unsurlarının lojistik unsurlarını desteklemesini ve koruma iradesini ortadan kaldırmaya yönelik faaliyetir.

SONUÇ

Harp tarihi alanında, Osmanlı tarihinin son yıllarında birçok önemli çalışma bulunmaktadır. Bunların açığa çıkarılması henüz mümkün olabilmekte ve bu alandaki çalışmaların gittikçe daha önemli olduğu görülmektedir.

Harp tarihi yazımının da bir yöntemi olması kaçınılmazdır. Oldukça büyük bir boşluğun olduğu harp tarihi yazımının metodolojisinde yeni arayışların olduğunun görülmesi oldukça önemli olmakla birlikte, alan çalışanlarının çalışmalarında benzer yöntemler ortaya koyabilmeleri terminoloji ve yöntem birliği sağlamak, terkipte daha az sorun yaşamak bakımından ayrıca ehemmiyet arz etmektedir. Diğer taraftan harp tarihinin incelenmesi kadar Askeri Kültür Tarihinin de bilinmesi önemlidir. Bugün Batıda, John Boyd⁵ gibi bazı kullanıcılar aynı zamanda silah sisteminin tasarımında rol alırken, dışa bağımlı ülkelerin "End User" olmaları yetersiz olup ümit verici değildir. Harp tarihi çalışmasından çıkarılacak en önemli sonuç ise şüphesiz başarı elde etmek kadar, "milli imkân ve kabiliyetlerin" harekete geçirilmesine katkı sağlaması olacaktır. Unutulmaması gereken tarih, teknoloji ve teori ile şekillenecek tefekküratın en önemli unsuru daima insan olmuştur. Harp meydanlarına doktrinlerle gelenler için savaşan her zaman insanlardır. Buradan hareketle günümüz ve gelecek savaşlarında zaferi evine taşıyanların, iş yapanlardan ziyade akıllı düşünenler olduğu açıktır.

Hassas güdümlü mühimmatın geliştirilmesi ile akıllı mühimmatların hedefi vurması %95'lerin üzerinde gerçekleşirken bu oran klasik mühimmatlarda %60 olduğunda başarı kabul ediliyordu. 1990 yılında Birinci Körfez Savaşı'ndan itibaren savaşlarda harekât konseptinde köklü değişiklikler yaşanmıştır. Irak, Afganistan, Lübnan ve Libya operasyonlarıyla, hava ve uzay gücünün, planlayıcılar ve icracılar açısından harp prensiplerinin kullanılmasında ve harbin 3. boyutuna tesiri bakımından etkili olduğu görülmektedir. Şüphesiz harbin hava ve uzay boyutunun müşterek harekâta tesisi ve harekât içindeki rolü gelecek dönemde daha da öne çıkarken bu sonuçlar harp tarihinin yazımında da farklı yaklaşımları öne çıkaracaktır.

Muhasımı az zayıf verdirerek teslim olmaya zorlayacak silah ve mühimmatların gelişmesi ile harekât ortamının şekillenmesi ve kurgusu yeniden yapılandırılmıştır. Harbe hazırlık maliyeti artarken harp esnasında ve sonrasında yaşanan kayıplar azalmıştır. Şüphesiz bu durum harp prensiplerinin uygulanması, harplerin ortaya çıkış ve icra şeklini etkilemiştir. Şüphesiz bu durum harp tarihine de bir kırılma noktası olarak girecek ve yeni gelişmeler bu minvalde inşa edilecektir. Son yıllarda Türk bilim insanları arasında Harp Tarihi alanında Lisansüstü eğitim yapanların sayısının artmıştır. Tarihte gerçekleşmiş gerek Türk Ordularının gerekse diğer orduların harplerinin belli bir disiplin içinde incelenmesi ve akademik eserler yazılması önemlidir. Bu alanda çalışmaların artması harp sanatını öğrenmek ve öğretmekle sorumlu olanlara önemli katkılar sağlayacaktır.

⁵ **John Boyd**, Vietnam Savaşı'na katılan pilotlardan olup burada F-4 uçaklarının zayıf taraflarını görerek F-16 uçaklarının tasarımına tecrübelerle edindiği aksaklıklarla katkı sağlayan bir hava subayıdır. (OY.).

Bu çalışmada, Harp Tarihinin etüd edilmesi ve yazılması incelenmeye çalışılmıştır. Harekât alanının tozunu yutmak, barut kokusunu hissetmek savaşların gerçek boyutunu anlamaya katkı sağlar. Harp tarihçisi yalnız teorik olarak olayları değerlendirmek suretiyle arzu edilen sonuca ulaşamayabilir. Ordu hiyerarşisi içinde sevk ve idare yetkisi kullanmış, harekâta katılmış olanların kazanımlarından, askeri ve harp tarihi yazımında faydalanmak gerekir. Türk askeri tarihinin erken Cumhuriyet Dönemi yazarları bu bakımdan şanslı bir kuşak olmuştur. Hemen hepsi Osmanlı İmparatorluğunun son çeyrek asrına tanıklık etmişler ve birçok cephede görev almışlardır. Barış döneminde hatıratlarını yazmışlar veya kendilerine verilen resmi görevlerle savaşların ve muharebelerin tarihini yazmışlardır.

Günümüzde harp tarihi yazanların dezavantajları yanında avantajlı oldukları yönler de bulunmaktadır. Ulusal ve uluslararası arşivlere kolay ulaşma ve değerlendirme imkânları vardır. Belgeseller ve görsel malzemelere ulaşma, iletişimin gelişmesi ile çok farklı seçeneklere ulaşabilmektedirler. Ancak burada geçmişin şartlarını analiz ederek tamamen bu ekseninde bir gelecek tasavvur etme hatasına düşmemek gerekir. Zira yaşanan çağın şartları her zaman farklıdır ve geçmişle uyuşmayacak değişiklikler çok fazladır. Bir bakıma, harp tarihi de canlılar ve kuşaklar gibidir. Her kuşak kendi doğası içinde şahsına münhasır özellikler taşır. Çok farklı kuşakları aynı eksen üzerinde değerlendirmek ve ortak çıkarımlar yapmak sakıncalı kanaatlerin oluşmasına neden olabilir. Bununla birlikte sonraki kuşakların her zaman önceki kuşaklardan alacağı kazanımlar olduğu da açıktır.

Günümüzde Askeri Tarih veya Harp Tarihi alanında çalışmalar, her zamankinden daha fazla bir sayısal üstünlüğe sahiptir. Alan çalışanlarının, çalışmalarında ortaya koyacakları farklı yaklaşımlar, tespitler, yorumlar, orijinal belgelere yüklenecek anlamlar ve tarihte yaşanmış olan gerçeğin anlaşılması için gerekli olduğu kadar gelecekteki alan çalışmaları için külliyat teşkil edecektir. Diğer taraftan Askeri Tarih ve Harp Tarihi alanında; enstitüler, akademiler ve bölümler açılması ile önemli bir kültürel zenginlik işlenmeye başlanacaktır. Şüphesiz alan çalışanlarının akademik karşılığının olması alana yönelik ilginin gelişmesi ve bir potansiyel oluşturulması bakımından bir ihtiyaç olduğu değerlendirilmektedir.

Harp prensipleri uzun yüzyıllar içinde askeri liderlerin, komutanların uygulamalarından süzülen temel yaklaşımlardır. Ne var ki gelişen teknoloji ve dışa bağımlılık konusu her çağdan daha çok günümüzde orduların bir kâbusu haline gelmiştir. Zira artık silah sistemleri çok pahalı ve milli gelirin önemli bir kısmı ile desteklenmek durumundadır. Şüphesiz üreten ve diğer orduları donatan ülkeler, bu alanda fırsat sahibidirler. Bunu yapamayan ülkelerin, özgün ve milli bir orduyu her zaman hazır tutması geçmişe göre çok güç bir durum olarak gözükmektedir. Bu bakımdan sanayii devrimi ile başlayan süreç, uzay çağı ve yazılım çağında çok daha önemli hale gelmiştir. Bu gelişmeler perspektifinde bakıldığında orduların harekât şartlarında, görevin sonucunu etkileyecek dış faktörler artmıştır.

Günümüz şartlarında harp prensiplerinin de yeniden gözden geçirilmesine ihtiyaç vardır. Bu ise alan çalışanı akademisyenler ile sahada görev almış yetkin subayların katkı sağlayacağı bir durumdur. Çalışmada incelenen prensipler bilinen ve doktrinize edilen kurallardır. Bir diğer husus ise orduların sahada uyguladıkları ancak literatürde henüz tanımlı olmayan bazı

prensipelerin olduğu değerlendirilmektedir. Bu konuyla ilgili olarak gelecek dönemlerde; zaman, özgünlük, küresellik ve yerellik gibi kavramların da harp prensipleri içinde değerlendirilmesi ve harekât alanı şartlarında oluşan benzeri yeni kavramlarla kapsamın geliştirilmesinin gerekli olduğu öngörülmektedir.

KAYNAKLAR

- Âgoston, Gábor (2017). *Osmanlı'da Ateşli Silahlar ve Askeri Devrim Tartışmaları*, Türkiye İş Bankası Kültür yayımları, İstanbul.
- Arar, İsmail (1983). "Askeri Tarihin Tarih İçindeki Yeri", *Birinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler I*, Gnkur. Basımevi, Ankara.
- Aslan, M. Yasin (2008). "Savaş Hukukunun Temel Prensipleri", *TBB Dergisi*, Sayı 79, 2008: 235-279.
- Ateşoğlu, Yaşar (1983). *Tarihin Akışına Yön Verenler*, Neden Kitap Yayıncılık, İstanbul.
- Atatürkçülük Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (Birinci Kitap)* (1983). Gnkur. Basımevi, Ankara.
- Aktar, Yücel (1983). "Askerî Tarihin Tanımı ve Metodolojisi". *Birinci Askeri Tarih Semineri, Bildiriler I*, Gnkur. Basımevi, ATASE Bşk.lığı Yay. Ankara: 1-8.
- Bayat, Mert (1983). "Strateji-Tarih-Coğrafya İlişkileri", *Birinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler I*, Gnkur. Basımevi, Ankara: 61-69.
- Berkes, Niyazi (2003). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, (Hzly.: Ahmet KUYAŞ), 4.Baskı, YKY, İstanbul.
- Busbecq, Ogier Glislain (2011). *Türk Mektupları Kanuni Döneminde Avrupalı Elçinin Gözlemleri (1555-1560)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Ecik, Hasan Hüseyin (2005). "Etki Odaklı Harekat Konseptinin Tarihi Gelişimi, Kavramsal Çerçevesi ve Türk Silahlı Kuvvetlerindeki Yeri", *Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (SAREN)*, İstanbul: 39-62.
- Efe, Zafer-İnaç, Hüsamettin (2016). "Teşkilat, Teçhizat ve Tefekkürât (Doktrin) (3T) Perspektifinde Dumansız Barut Teknolojisi (18.yy ve 20.yy Osmanlı Ordusu Örneği)", *Yeni Fikir Dergisi*, Yıl:7, Sayı:16: 86-96.
- Erendil, Muzaffer (1998). *Tarihte Strateji (Askeri Stratejiden Milli Stratejiye)*, Gnkur. Basımevi, Ankara.
- Gavet, Andre (2001). *Komuta Etme Sanatı*, (Çev.:Kazım KIRIKKANAT), 2. Baskı, Gnkur.Basımevi, Ankara.
- Görgülü, İsmet (2009). *Tarih, Askeri Tarih, Harp Tarihi Atatürk ve Tarih Harp Tarihinde Usul ve Metot*, Atase Yay. Gnkur. Basımevi, Ankara.

- Günay, Selahattin (2006). *Bizi Kimlere Bırakıp Gidiyorsun Türk? Suriye ve Filistin Anıları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Işık, Hüseyin (1995). *Yabancı Gözüyle Türkler ve Türk Ordusu*, Gnkur. Basımevi Yay., Ankara.
- İlhan, Suat (2003). *Jeopolitik Duyarlılık*, Ötüken Yayınları.
- Kansu, Yavuz – Şensöz, Sermet – Öztuna, Yılmaz (1971). *Havacılık Tarihinde Türkler I*, Hv.Bsm.ve Neş.Md.lüğü, Ankara.
- Kütükoğlu, Mübühâ S. (1991). *Tarih Araştırmalarında Usul*, 2. Baskı, İstanbul Neşriyat, İstanbul.
- Senai, Osman (2016). *Osmanlı-Yunan Seferi Dömeke Meydan Muharebesi*, (Yay. Haz. Necdet Aysal), İstanbul, Siyasal Kitabevi.
- Adolp, Slade (2012)., *Müşavir Paşa'nın Kırım Harbi Anıları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- ŞAHİN, Cevat (2011). "Askeri Tarih Çalışmaları İçin Bir Sentez Aracı Çnerisi 3T: Teşkilat, Techizat, Tefekkürat", *Tarih Dergisi*, Sayı: 52 (2010/2), İstanbul 2011: 151-181.
- Şahin, Hülya (2006). "Asker ve Devlet Adamı Atatürk", *Atatürk'ün Düşünce Yapısı ve Türkiye, Atatürk'ün Doğumunun 125'inci Yılı Armağanı*, Gnkur . ATASE Bşk.lığı, Ankara.
- Turan, Şerafettin (1983). "Askeri Tarihin 'Tarih' İçindeki Yeri", *Birinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler I*, Gnkur. Basımevi, Ankara.
- Topçu, Yücel - Almaç, Ender," Hava Gücünün Yükselişi ve Harp Prensipleri", *Savunma Bilimleri Dergisi The Journal of Defense Sciences Kasım/November 2014*, Cilt/Volume 13, Sayı/Issue 2: 1-25.
- Ucuzsatar, Necati Ulunay (1986). *Tarih Boyunca Türk Harp Sanatı Taktik ve Stratejisi-I*, Gnkur. Basımevi, Ankara.
- Uçarol, Rifat (1995). *Siyasi Tarih (1789-1994)*, 4.Baskı, Filiz Kitapevi, İstanbul.
- Yakar, Kadir (1999). "Birinci Kosova Meydan Muharebesi'nin Askeri Yönden Yorumu", *Stratejik Etütler Bülteni*, Sayı:93, Temmuz:1999, Yıl:33, Genkur. Basımevi, Ankara: 15-23.
- Yalçın, Osman (2014). "Çanakkale Cephesi Hava Harekâtının SWOT ve PEST Analizi Yöntemi ile İncelenmesi", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı Dergisi*, Yıl: 12, Güz 2014, Sayı: 17,Çanakkale:1-32.
- Yalçın, Osman (2016). *Türk Hava Harp Sanayii Tarihi*, 2.Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Yalçın, Osman (2017). *Türk Hava Gücü Kuruluşu, İlk Seferleri ve Yükselişi (1911-1950)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Yalçın, Osman (2021). "Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Türk Askeri Havacılığı", *bilig dergisi*, *TBMM'nin 100. Yılı Özel Sayısı*, Kış 2021/Sayı 96: 147-176.

Zaif, Oktay (2016). *Hava Harp Tarihi*, HHO Basımevi, 2. Baskı, İstanbul.

[https://www.stratejikanaliz.com/birinci-arap-israil-savasi-harp-prensipieri/\(E.T.:06.02.2021\)](https://www.stratejikanaliz.com/birinci-arap-israil-savasi-harp-prensipieri/(E.T.:06.02.2021)).

[https://www.slideshare.net/ahmetfarukener/askeri-strateji-prensipieri/\(E.T.:06.02.2021\)](https://www.slideshare.net/ahmetfarukener/askeri-strateji-prensipieri/(E.T.:06.02.2021)).